

Denk Wijzer

Thema: De Bijbel in de politiek

De Bijbel: bron van wijsheid

Christenen in verschillende partijen

Zondagsrust en 24-uurs economie

Interactieve beleidsvorming

JAARGANG 1

STUDIEBLAD VAN HET WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
EN DE BESTUURDERSVERENIGINGEN VAN DE CHRISTENUNIE

 ChristenUnie

DenkWijzer
studieblad van de ChristenUnie
jaargang 1, nummer 2, juni 2001

Oplage: 3100
ISSN-nummer: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het wetenschappelijk instituut (de mr. G. Groen van Prinsters stichting) en de bestuurdersverenigingen van de ChristenUnie.

DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het wetenschappelijk instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan overige geïnteresseerden.

U kunt abonneren worden van DenkWijzer voor 30 gulden per jaar (jongeren tot en met 25 jaar betalen slechts 20 gulden). Voor 25 gulden extra bent u echter al donateur van het wetenschappelijk instituut (55 gulden per jaar, jongeren 30 gulden). U krijgt daarvoor naast vijf nummers van DenkWijzer ook ongeveer vijf boekjes/boeken en informatie over congressen, activiteiten e.d.

DenkWijzer verschijnt in februari, april, juni, oktober en december.
Deadline kopij volgende nummer:
1 september 2001

Redactie:
Kars Veling (hoofdredacteur), Arie Slob, Tineke Huizinga, Roel Kuiper, Rienk Janssens, Marco Boers en Erik van Dijk (eindredacteur).

Vormgeving:
Douglas Design, www.douglasdesign.nl

Druk:
Drukkerij de Bunschoter bv, Bunschoter
Tel.: 033-2997999, info@bunschoter.nl

Uitgave, redactie en administratie:
Mr. G. Groen van Prinsters stichting
Wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie
Postbus 439
3800 AK AMERSFOORT
Tel.: 033-46 135-46 (per 1 juni: 033-422 69 60)
Fax: 033-46 101-32 (per 1 juni: 033-422 69 68)
Email: denk@denkwijzer.christenunie.nl

DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Wilt u voor afspraken over vorm en inhoud van te voren contact met ons opnemen?

Copyright ChristenUnie 2001
Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na schriftelijke toestemming van de redactie.

Spreken met twee woorden

Door Kars Veling, hoofdredacteur

De ChristenUnie wil politiek actief zijn op de fundering van de Bijbel. We zeggen vaak dat we ons ervoor willen inzetten dat overheid en samenleving zich laten gezeggen door de wil van God, zoals die is geopenbaard in de Heilige Schrift. Maar wat moet je met deze doelstelling in een vertegenwoordigend lichaam, waarin velen geen boodschap hebben aan God, laat staan aan de Bijbel?

Ik heb in de Eerste Kamer wel eens gedacht dat de christelijke achtergrond van waaruit ik sprak, voor anderen eerder een blokkade dan een stimulans was om gehoor te geven aan wat ik zei. Met expliciete verwijzingen naar een gedeelte uit de Bijbel ben ik zuinig. Er is wel eens geopperd (o.a. door de filosoof dr. Jan Hoogland) dat christenen in de politiek hun religieuze motieven maar voor zichzelf zouden moeten houden. Het gaat in de politiek immers om de uitkomst van een debat, dat wil zeggen om het overtuigen van een meerderheid, niet om de herkomst van de uitgewisselde argumenten.

Naar mijn overtuiging moet de ChristenUnie toch consequent duidelijk maken dat zij vraagstukken benadert vanuit haar geloof in God die Schepper is en die Zijn schepselen het goede voorhoudt. Dat is een zaak van open kaart spelen. Het is ook inhoudelijk belangrijk omdat in die principieel motivering de samenhang zichtbaar wordt in waar de ChristenUnie voor staat. Daar hangt mee samen dat voor haar eigen ideeëontwikkeling de omgang met de Schrift essentieel is. De Schrift helpt ons de normen voor de samenleving en voor het overheidsbeleid te vinden.

De ChristenUnie moet alleen wel - om zo te zeggen - met twee woorden spreken. Ik

bedoel daarmee dat een verwijzing naar de fundering niet voldoende is. Wij volstaan er niet mee tegen mensen te zeggen dat zij naar God moeten luisteren of dat zij gehoor moeten geven aan de Bijbel. Een politiek effectieve argumentatie laat zien dat wat God wil goed is voor de samenleving. Een christenpoliticus wil met zijn hele persoon en met alle overtuigingskracht duidelijk maken dat wat God met de mens en de samenleving voor ogen heeft niets anders is dan het goede leven. De politici van de ChristenUnie zullen dat altijd proberen duidelijk te maken, waar mogelijk ook in de termen van de niet-christelijke gesprekspartners.

Deze benadering vraagt veel van ons persoonlijk. Een christelijk politiek betoog zal alleen indruk kunnen maken als de wijsheid van het Woord van God de christenpolitici eigen is geworden. Dan is de herkomst van zijn of haar visie helder. Ook wordt duidelijk dat de uitkomst van het betoog niet gemakkelijk kan worden afgedaan, omdat er een persoon aan het woord is die persoonlijk overtuigd is en dat midden op het politieke forum en in politieke termen duidelijk wil maken.

Principeel en resultaatgericht vormen voor de ChristenUnie geen tegenstelling.

*'De vreze des
HEREN is het begin
der wijsheid en het
kennen van de
Hoogheilige is
verstand'
(Spreuken 9 vers 10)*

**WegWijzer bij het
thema**

*Studie door J.P. de
Vries over de Bijbel,
bron van wijsheid, ook
voor het staatkundig
leven*

p. 4

*Interview met drie
christenen in
ChristenUnie, CDA
en VVD over omgang
met de Bijbel in de
politieke praktijk*

p. 8

*Studie door
W. Kolijn over
de Bijbel in de SGP*

p. 12

*Studie door A.L.Th. de
Bruijne over ethiek en
politiek*

p.14

*Kijk voor een complete
inhoudsopgave op de
achterkant (p.32)*

De Bijbel in de politiek

Door Erik van Dijk, eindredacteur

"Voorzitter! Onze fracties geloven inderdaad dat het huwelijk een gave en ordening van God is. De Bijbel is daar duidelijk over. God heeft man en vrouw geschapen en de band tussen beiden gegeven om elkaar te dienen en samen te werken aan de verdere ontwikkeling van de samenleving. Maar ook wie dit niet op gezag van de Bijbel aanneemt, kan niet om de feiten heen. Ondanks alle cultureel beïnvloede modaliteiten rond het huwelijk is de relatie tussen een man en een vrouw altijd en overal als essentieel voor een huwelijk beschouwd. Dat is buiten Nederland nog steeds het geval. De wijsheid van Gods ordening is zo evident, dat ze in allerlei culturen wetgever niet een essentiële uit de omschrijving van een huwelijk verwijderen en het resultaat toch 'huwelijk' blijven noemen."

Cert Schutte namens de ChristenUnie in zijn bijdrage aan het debat in de Tweede Kamer over het wetsvoorstel 'Huwelijk en adoptie door personen van hetzelfde geslacht' op 5 september 2000

Het bovenstaande citaat is een voorbeeld van zeer expliciet gebruik van de Bijbel in het politieke debat, hoewel hier nog niet eens een bijbeltekst letterlijk werd geciteerd. De SGP deed dat laatste wel in haar aandeel in dit debat over het 'homohuwelijk'. Het CDA aan de andere kant noemde de Bijbel helemaal niet. Het moge duidelijk zijn: er wordt heel verschillend met de Bijbel omgesprongen in de politiek.

De ChristenUnie heeft voortbordurend op het gedachtegoed van RPF en GPV in haar fundering duidelijk stelling genomen: "De ChristenUnie erkent Gods heerschappij over het staatkundige leven, dat de overheid door God is gegeven en in Zijn dienst staat en dat christenen de verantwoordelijkheid hebben actief te zijn in de samenleving. Zij fundeert haar politieke overtuiging op de Bijbel, het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God, die door de Rie Formulieren van Eenheid wordt nagesproken en die ook voor het staatkundig leven wijsheid bevat."

Zoals Kars Veling in *De Aftrap* al zegt is daarmee niet alles gezegd en alles duidelijk. De vertaalslag moet nog gemaakt worden. De eerste studie door J.P. de Vries onderzoekt - uitgaande van de stelling dat de Bijbel de bron van wijsheid is, ook voor het staatkundig leven - vragen rond de zeggenschap van de Bijbel voor de hedendaagse politiek en het gebruik van de Bijbel in het politieke debat.

Hoe werkt het in de praktijk? In de meeste politieke partijen, niet alleen in

ChristenUnie, SGP en CDA, maar ook in partijen als bijvoorbeeld GroenLinks en VVD bevinden zich christenen. Onderling verschillen zij in hun omgang met de Bijbel, misschien niet persoonlijk maar zeker wel in de politieke praktijk. In het *Thema*inleiding bieden drie christenen uit drie verschillende partijen een kijkje in hun keuken.

In het bovengenoemde interview was de SGP niet vertegenwoordigd, maar deze partij neemt wel een heel eigen positie in neemt als het gaat om de rol van de Bijbel in als het gaat om de rol van de Bijbel in de politiek. Daarom ook een korte studie van onze staatkundig-gereformeerde broeders.

Theoloog en ethicus Ad de Bruijne onderzoekt ten slotte in reactie op het spraakmakende boek van Bert Loonstra (*Zo goed en zo kwaad*) de grondslagen van christelijke politiek. Loonstra wil af van wat hij noemt een 'ethiek van de Bijbel'. Maar wat krijgen we ervoor terug? Wat is nog de rol van Gods geboden in politiek en samenleving?

Het slotwoord van deze inleiding is aan de Bijbel zelf. Alles wat in de heilige Schriften staat "is door God geïnspireerd en bruikbaar voor het onderricht, voor het weerleggen van dwalingen, het herstellen van fouten en voor de opvoeding tot een rechtvaardig leven. Zo zal de mens die God dient, berekend zijn voor zijn taak en toegestuurd voor elk goed werk."

(II Timotheüs 3:16-17, vertaling Groot Nieuws Bijbel, 1982/1996)

De Bijbel: bron van wijsheid voor het staatkundig leven

Door drs. J.P. de Vries, theoloog en hoofdredacteur van het Nederlands Dagblad

De ChristenUnie heeft in haar officiële documenten vastgelegd, dat ze haar politieke overtuiging fundeert op de Bijbel, het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God. Ze heeft daaraan toegevoegd dat „die ook voor het staatkundig leven wijsheid bevat“.

Met deze toevoeging heeft de ChristenUnie tegenover de Nederlandse samenleving gemotiveerd waarom zij voor haar politieke werk zoveel gewicht toekent aan de Bijbel.

De Bijbel is niet enkel een boek voor de zondag, voor de persoonlijke relatie van een mens tot God. Ze heeft ook waarde voor de publieke samenleving van een volk onder leiding van een overheid. Ook in een democratisch parlementair bestel, waarin beslissingen tot stand komen bij meerderheid van stemmen, kan men de wijsheid van de Bijbel slechts tot zijn schade verwaarlozen. Maar wie dit zo stellig poneert, heeft wel wat te verantwoorden. Diverse vragen dringen zich op, als we nadenken over de betekenis van de Bijbel voor het politieke gebeuren in ons land, waar de meerderheid van de bevolking door onkerkelijkheid of vrijzinnigheid van het gezag van de Bijbel vervreemd is geraakt:

1. Kunnen we woorden uit de Bijbel zomaar toepassen in het Nederland van de 21e eeuw? De Bijbel is immers tot stand gekomen in een heel andere cultuur en een heel andere tijd. Er valt niet zomaar een politiek program uit af te lezen. Hoe kunnen we dan uit de inhoud van de Bijbel een normatieve boodschap voor het heden afleiden?
2. De Bijbel wil de mensen richten op het leven met God. Wat is dan de aard van haar gezag voor het politieke leven, waarin gelovigen en niet-gelovigen samenwerken?
3. Hoe discussiëren we met mensen die het gezag van de Bijbel niet erkennen, over de wijsheid die we aan de Bijbel hebben ontleend voor het politieke leven?

In dit artikel willen we trachten op deze vragen, waarmee de ChristenUnie voortdurend te maken krijgt, een antwoord te formuleren.

Drs. J.P. de Vries is ook Eerste-Kamerlid voor de ChristenUnie en was 22 jaar lang voorzitter van het curatorium van het wetenschappelijk bureau van het GPV

De zeggenschap van de Bijbel voor de hedendaagse politiek

a. Geen biblicisme

Juist omdat we een volstrekt gezag toekennen aan de boodschap van God, zoals die door de Bijbel tot ons komt, zijn we verplicht met grote zorgvuldigheid met de woorden van de Bijbel om te gaan. Wie van jongsaf aan de bijbelse taal gewend is, kan hier juist gemakkelijk struikelen, door woorden op de klank af te citeren, zonder zich rekenschap te geven van Gods bedoeling daarmee.

Een voorbeeld is de slogan, dat de mens niet bij brood alleen leeft (Deuteronomium 8:3). In politieke programma's is dat woord wel gebruikt om aan te geven dat in de (christelijke) politiek niet alleen materiële belangen (welvaart), maar ook immateriële onderwerpen (welzijn) aandacht behoren te krijgen. In Deuteronomium 8 gaat het echter over de afhankelijkheid van Gods zorg, ook in de materiële behoeften, en als Jezus bij de verzorger in de woestijn deze woorden aanhaalt, voegt Hij eraan toe: „maar bij alle woord dat uit de mond Gods uitgaat“. Daar worden we van menselijke zelfredzaamheid terugverwezen naar de Bijbel.

Zo is het exodus-motief uit Genesis 12:1 wel gebruikt ter rechtvaardiging van politieke revoluties. Hier stuitten we op een andere vorm van onzorgvuldigheid: het verwaarlozen van de heilshistorische verbanden. In de wetten voor het volk Israël, opgetekend in de boeken Exodus tot Deuteronomium, is wel wijsheid te vinden, ook voor de samenleving van vandaag, maar wie ze beschouwt als model voor wetgeving vandaag, zoals de Amerikaanse theoloog Rushdoony, mist kent hun heilshistorische functie in het afzenderen van het volk Israël ter voorbereiding van de komst van de Messias.¹ Wie een bijbelwoord op de klank af citeert, maakt misbruik van het gezag dat deze woorden verdienen. Daarmee schaadt hij ook het gezag van een beroep op de Bijbel, wanneer dat wel op zijn plaats is. Het risico

bestaat bovendien dat het bijbelberoep onderwerp van spitsvondige discussie wordt, waarin de christen-politicus soms aan het kortste eind trekt. Zo verweet ooit een christelijk kamerlid de regering, dat door haar beleid gegeven werd aan wie reeds heeft, terwijl van wie niets heeft, genomen werd wat hij nog had (naar Mattheus 23:29). Maar de minister, kennelijk ook thuis in de Schrift, attendeerde hem erop dat het juist Jezus was die dat zo wilde.

b. Geen woorden, maar waarden

Wie zich in een politieke discussie op de Bijbel wil beroepen, zal zich dus terdege moeten vergewissen van de geldigheid van dat beroep voor de concrete situatie. Daarbij is de doorgaande boodschap van de Bijbel van minstens zo grote betekenis als een concrete tekst. Van die tekst zal men zich altijd moeten afvragen, wat daarvan de blijvende normatieve betekenis is, en daarvoor is het licht van de hele Schrift nodig. Het is lang niet altijd nodig voor een politiek standpunt, ook als dat een morele kwestie betreft, een direct citaat uit de Bijbel aan te voeren. Er zijn andere legitieme manieren om een verband te leggen tussen een norm of waarde waaraan een christen-politicus belang hecht, en de inhoud van de Bijbel.² De Bijbel geeft ons via wetten, geschiedenis, profetie e.d. zicht op normen en waarden, die ook vandaag hun gelding hebben, omdat ze van God afkomstig zijn. Actuele normen voor het leven van vandaag kunnen worden afgeleid uit waarden waarvan de Bijbel de bron is.

De relatie tussen de Bijbel en concrete politieke standpunten kan variëren van soms heel direct tot soms nauwelijks aanwijsbaar.

c. Nieuwe waarden

Wie zich verdiept in de geschiedenis van het christelijke politieke denken, zal tot de ontdekking komen dat christenen niet in alle tijden dezelfde waarden naar voren hebben gebracht. Voorbeelden van nieuwe inzichten die in de loop van de tijd aanvaard werden, zijn de scheiding van kerk en staat, de afwijzing van de slavernij, de maatschappelijke positie van de vrouw, de eerbiediging van fundamentele mensenrechten, het respect voor de natuurlijke omgeving.

Maakt dat de waarde van de christelijke politieke visie betrekkelijk? Die conclusie zou te ver gaan. Wel laat het zien dat christenen beperkte mensen zijn, die de Bijbel moeilijk anders kunnen lezen dan door de bril van hun eigen tijd. Overigens zijn er ook altijd figuren aan te wijzen die deze beperktheid wisten te overstijgen en indruk maakten door hun profetische visie. Tot onze beschaming moet echter ook erkend worden, dat soms anders-denken om ons voor waren in het onderscheiden van wat in een concrete situatie rechtvaardig was. We moeten onze eigen tijd verstaan bij het licht van de Bijbel,

maar omgekeerd niet minder: ook met de vragen waarvoor onze eigen tijd ons stelt, opnieuw de Bijbel lezen en niet zelden zullen we dan nieuw licht ontvangen uit woorden waar we eerder overheen lazten. Niet voor niets heeft Jezus gezegd dat een schriftgeleerde die een discipel is geworden van het Koninkrijk der hemelen, gelijk is aan een heer des huizes die uit zijn voorraad nieuwe en oude dingen (let op de volgorde!) te voorschijn brengt (Mattheus 13:52). Daarom zal in een christelijke politieke partij de discussie steeds open moeten blijven, zolang men maar bereid is gezamenlijk zich te onderwerpen aan de bijbelse boodschap, die we nooit uitputtend kennen.

De Bijbel is er niet alleen voor de zaligheid van de ziel

a. Leven in het Koninkrijk van God
Een centraal woord in de prediking van Jezus is: Zoekt eerst het Koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, en dit alles (voedsel en kleding) zal u bovendien geschonken worden (Mattheus 6:33). Dat Koninkrijk van God duidt op Gods heerschappij over mensen door zijn Woord en Geest, zoals die nu tot uitting komt in de christelijke kerk en bij de wederkomst van Christus de hele wereld zal omvatten (Heidelbergse Catechismus, art. 123). Dat Koninkrijk is niet van deze wereld, zei Jezus tegen Pilatus (Johannes 18:36) en het is daarom niet de taak van christenen dat Koninkrijk met politieke macht op aarde te vestigen. Gods Koninkrijk berust niet op wapens, maar op rechtvaardigheid, vrede en blijdschap (Romeinen 14:17). De leefregels die daaruit voortvloeien voor de christelijke gemeente, kunnen niet zomaar worden overgebracht naar de publieke burgerlijke samenleving die door wet-

Actuele normen voor het leven van vandaag kunnen worden afgeleid uit waarden waarvan de Bijbel de bron is.

ten van de overheid wordt geregeerd. De overheids wetten reguleren onze uiterlijke gedragingen en dan nog voornamelijk voorzover ze schadelijk zijn voor anderen of voor de samenleving als geheel. Een overheid die verder zou gaan, zou zich schuldig maken aan totalitair optreden. Omgekeerd schiedt een mens die denkt zich alles te kunnen veroorloven wat de overheid niet verboden heeft, tekort in heilig leven tot eer van God zijn Schepper. Wie zich door Christus verlost mag weten, zal dat ook willen uiten in een levenswandel die aange-naam is voor God en mensen.

b. Leven als staatsburger

Ons leven als staatsburger vormt hierop geen uitzondering en ook vervalt deze levenshouding niet wanneer we tot het bekleeden van een politiek ambt worden geroepen. Het Nieuwe Testament geeft normatieve uitspraken over de houding van de gelovigen tegenover hun heidense overheden (Romeinen 13, 1 Petrus 2). In het Oude Testament vinden we daarvan ook al een voorbeeld tijdens de Babylonische ballingschap (Jeremia 29)¹. Daniël is een voorbeeld van een gelovige die in een heidense omgeving een overheidambt bekleedde en daarmee respect afdwong². In het boek Handelingen krijgt Paulus na zijn bekering de opdracht Gods naam te verkondigen voor heidenen, koningen en kinderen van Israël. Opvallend is daarna inderdaad zijn veelheid van contacten met regeringspersonen³. Daarbij gaat het niet enkel om hun persoonlijke bekering tot God. Het Nieuwe Testament leert ook dat overheden hun ambt van God ontvangen hebben en in zijn dienst staan. Zij dragen tegenover God verantwoordelijkheid om ten bate van de burgers het kwaad te weren, eventueel met gebruik van macht, o.a. om zo eigenrichting te voorkomen (vgl. Romeinen 12:19 met Romeinen 13:4). De aarde is van de HERE en haar volheid, de wereld en die erop wonen, want Hij is de Maker van alles (Psalm 24). Daarom heeft Hij er recht op dat overheden en volken die aarde in gehoorzaamheid aan Hem en tot zijn eer gebruiken, daarmee werken en haar bewaren.

De Bijbel in het politieke debat

Wanneer we vanuit dit uitgangspunt actief willen zijn in de Nederlandse politiek van de 21e eeuw, stuiten we op twee problemen. Ten eerste zullen we de vertaalslag moeten maken van de bijbelse normen en waarden naar de concrete problemen van vandaag. Daarnaast zullen we dit standpunt moeten beargumenteren tegenover medebestuurders die dit uitgangspunt niet delen.

a. Vertaalslag

God heeft voor het bekendmaken van zijn wil niet de weg gekozen van het mededelen van een concreet programma. Hij wil dat wijzelf met zijn openbaring aan het werk gaan. De bouwstenen voor onze politieke arbeid zijn gegeven in Gods scheppingswerk. In zijn Woord vinden we de bouwvoorschriften die erop gericht zijn dat ons werk de toets kan doorstaan.

Politiek, zegt men wel, bestaat uit het maken van keuzen. Daarbij geldt voor elke politicus, ongeacht zijn levensbeschouwing, dat elke keuze in meerdere of mindere mate verband houdt met zijn levensbeschouwing. Op de levensbeschouwing gebaseert hij een normatief maatschappijbeeld dat hij door middel van zijn politieke keuzen wil realiseren. Een christen-politicus heeft zo'n

maatschappijbeeld door zijn vorming en studie als het ware meegekregen. Het is overigens geen statisch begrip; het kan door nieuwe inzichten worden bijgesteld. De relatie tussen de Bijbel en concrete politieke standpunten kan variëren van soms heel direct tot soms nauwelijks aanwijsbaar. Vaak is er tussen politiek van verschillende achtergronden wel verschil in motivering - die dan niet altijd expliciet gemaakt hoeft te worden - maar geen verschil in conclusie, omdat we met dezelfde materie te maken hebben. Dat maakt politieke samenwerking mogelijk.

b. In debat met andersdenkenden

Standpuntbepaling vanuit een levensbeschouwelijke achtergrond is echter niet specifiek iets voor christenen in de politiek. Hetzelfde geldt voor andere politici, of ze nu van liberalen of socialistischen huizen zijn. Zelfs zij die een ideologische achtergrond ontkennen, hebben die wel degelijk, al is het maar in het volstrekt willen buigen voor de wil van het volk. Vaak echter wordt die achtergrond niet expliciet gemaakt. Het is voor een christen-politicus in het debat zinvol de ander hierop te onderwerpen, om te voorkomen dat de indruk wordt gewekt dat er een tegenstelling bestaat tussen een standpunt-

Standpuntbepaling vanuit een levensbeschouwelijke achtergrond is niet specifiek iets voor christenen in de politiek.

bepaling vanuit het gezond verstand of vanuit de Bijbel. Wat God ons over Zichzelf en over zijn wil heeft meegegeven in openbaring, gaat soms wel boven ons verstand uit, maar gaat daarom nog niet tegen ons verstand in, als we ons verstand maar niet beperken tot wat zintuiglijk waarneembaar of met onze rede te doorgronden is.⁴ Een beroep op een levensbeschouwelijk uitgangspunt is ook niet in strijd met de democratische procedures waarop ons parlementaire bestel is gebaseerd. De ChristenUnie aanvaardt dat de volksvertegenwoordiging langs de weg van algemene verkiezingen wordt samengesteld en dat de regering het vertrouwen van het parlement moet hebben, en ook dat wetgeving tot stand komt door meerderheidsbesluiten in het parlement. Hierachter ligt de overtuiging dat deze procedures meer waarborgen bieden voor publieke gerechtigheid dan het uitoefenen van ongecontroleerde macht door zondige mensen. Wat zij echt niet erkent, is dat met meerderheid van stemmen zou kunnen worden

vastgesteld wat waar of wat rechtvaardig is. Daarom vraagt zij van overheden en volksvertegenwoordigers te luisteren naar de wijsheid van Gods Woord.

Ze zal zich daarbij ervoor inspannen om duidelijk te maken dat het beleid dat zij voorstaat, daadwerkelijk de samenleving in haar geheel ten goede komt en dat een overheid die wijsheid slechts tot haar schade kan negeren. Daarbij zal veel afhangen van de manier waarop zij deze boodschap brengt en van de persoonlijke uitstraling van een christen-politicus (Kolossenzen 4:5,6). Een ander moge zich kunnen veroorloven een persoonlijke levensstijl te voeren die haaks staat op wat hij politiek bepleit, een christen kan dat zeker niet. Als hij spreekt en een beroep doet op zijn principiële uitgangspunten, zal het voor ieder helder moeten zijn dat dit uit zijn hart komt.

Langs de weg van het overheidsbestuur zal nooit meer dan een uitwendige vorm van godsdienstigheid bevoordeld kunnen worden. Dat is niet zonder waarde; het kan een basis bieden voor de evangelieverkondiging door de kerk. Maar voldoende om de mensen tot het ware geluk te leiden, is het niet. De navolging van Gods geboden vindt haar diepste zin in een blijvende band met Jezus Christus, die de Redder van de wereld is. Het is de roeping van de christen-politicus om in en door zijn publieke optreden hiervan een getuige te zijn.

- 1 Voor voorbeelden van biblicistisch Schriftgebruik in de Tweede Kamer zie verwezen naar J.P. de Vries, *Ethiek in de politiek*, opgenomen in de Gereformeerde Studenten Almansa 1972, blz. 217, 218.
- 2 Een analyse van manieren van Schriftgebruik in ethische kwesties geeft K. Velling in zijn opstel *De structuur van het Schriftgebruik in Douma's Ethische Bestimmung*, opgenomen in *Nuchterne noodzaak*, Kampen 1997, 238.
- 3 J.P. de Vries, *Burger van twee koninkrijken*, Barneveld 1994, 13v.
- 4 R. Janssens, *De burger in beeld*, Barneveld 1999, 72v.
- 5 Dr. J. van Eck, *Paulus en de koningen - politieke aspecten van het boek Handelingen*, Franeker 1989.
- 6 Dr. K. Velling, *Ruimte voor de rede*, Kampen 2000.

De Bijbel in hart en handen

Omgang met de Bijbel in de politieke praktijk

Door Erik van Dijk, eindredacteur

Drie christenen in drie verschillende partijen: CDA, ChristenUnie en VVD. Hoe gaan zij met de Bijbel om? Welke rol speelt de Bijbel in hun dagelijkse politieke werk? Welke rol kan en mag de Bijbel spelen in het politieke debat? En: als zij de Bijbel beschouwen als het gezaghebbende Woord van God, in hoeverre kan er dan meer samengewerkt worden?

Op een mooie voorjaarsdag troffen drie bevlogen christen-politici elkaar in de Jonkvrouwe Wittewaal - van Stoetwegen-zaal in de bekende Haagse stulp aan het Plein. Clémence Ross is Tweede-Kamerlid voor het CDA (29 zetels), André Rouvoet is Tweede-Kamerlid voor de ChristenUnie (5 zetels) en Joshua Livestro is al jarenlang de persoonlijk medewerker van VVD-coryfee Frits Bolkestein (fractievoorzitter in de Tweede Kamer in die jaren negentig en nu Europees commissaris).

Het trio lijkt behoorlijk eensgezind over hun vertrekpunt vanuit de Bijbel.

Livestro: De grote boodschap van de Bijbel zit voor mij in het Nieuwe Testament, in de Evangelieën. Dat is een ongelooflijk optimistische boodschap die mij vertelt over de persoonlijke verhouding die ik met God kan hebben. De meer praktische politieke betekenis zit voor mij meer in het Oude Testament als bron van wijsheid en in de wet die in Jezus Christus is vervuld, maar nog steeds betekenisvol is. Ik pak de Bijbel er dagelijks bij, omdat ik er daarin constant aan herinnerd word hoe het ook al weer zit en daarin voortdurend nieuwe inzichten verwerf.

'Ik gebruik bijbelteksten met mate, omdat zij voor iemand die daar niet in geloof geen argumentatieve kracht hebben.'

A. Rouvoet

Ross: Ik kom uit een streng katholiek gezin waar het niet de gewoonte was om uit de Bijbel te lezen. Pas in de puberteit ben ik zelf gaan lezen. Ik maakte mij toen los van de opvatting dat wij de Bijbel niet zelf zouden hoeven interpreteren of daar een eigen beleving

bij zouden hoeven hebben. Voor mij is de Bijbel vanzelfsprekend Gods Woord en daar ben ik persoonlijk op aan te spreken. In de politiek zijn voor mij in de eerste plaats de levens-waard en woorden van Jezus Christus zelf een voorbeeld. Wat Hij gezegd en gedaan heeft bevat veel elementen waar wij in het CDA ook uitgangspunten aan ontleenen. Het Evangelie is een inspiratiebron voor ons en als je je wilt laten inspireren door de Bijbel moet je er ook in lezen.

Rouvoet: De Bijbel is voor mij het belangrijkste boek, niet omdat het een boek is of een oud boek is, maar omdat het Gods Woord is. Het is niet alleen mijn bron van inspiratie, maar ook mijn norm. Vervolgens moet ik nog wel uitzoeken wat dat betekent voor de situaties waarin ik geplaagd ben: mijn persoonlijke leven, huwelijk, gezin, relaties, maar dus ook mijn politieke verantwoordelijkheden. De Bijbel is geen handboek met pasklare brokken wijsheid of instructies.

De verschillen worden veel groter als we praten over het toepassen van de Bijbel in het 'politieke handwerk.'

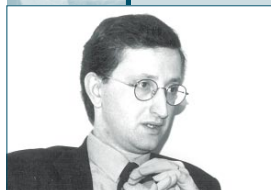
Rouvoet: Voor het gebruik van de Bijbel in de politieke praktijk kun je geen algemene richtlijn geven. Ik gebruik bijbelteksten met mate, omdat zij voor iemand die daar niet in geloof geen argumentatieve kracht hebben. Ik kijk soms voor een debat nog eens naar wat over het bewuste onderwerp concreet in de Bijbel staat. Ik vraag me dan wel af wat ik daar dan mee kan doen, want als je zomaar bijbelteksten rücksichtslos citeert kun je de Bijbel laten buikspelen. In mijn visie op christelijke politiek vind ik bijbels argumenteren essentieel en dat is wat anders dan bijbelteksten als argumenten gebruiken. Bijbels argumenteren is het aanhouden van bijbelse noties en die expliciet maken. Een volksvertegenwoordiger heeft de roeping om rekenschap af te leggen van wat hij eigenlijk vindt en waarom hij dat vindt. Dat gebeurt veel te weinig.

Clémence Ross is Tweede-Kamerlid van het CDA. Zij is woordvoerder van die fractie bij ethische onderwerpen als euthanasie, abortus, homohuwelijk en genetische manipulatie. Voordat zij in 1998 in de Tweede Kamer kwam, werkte ze zeven jaar voor CDA-er Arie Oostlander in het Europees Parlement.

André Rouvoet is Tweede-Kamerlid van de ChristenUnie. Hij is o.a. woordvoerder Justitie en voerde daarom onder meer het woord in het euthanasie-debat. Onlangs verscheen van zijn hand het boek 'Politiek met een hart' over politiek en moraal. Voordat hij in 1994 in de Tweede Kamer kwam, was hij directeur van het wetenschappelijk studiecentrum van de RPF.

Joshua Livestro is persoonlijk medewerker van Euro-commissaris Frits Bolkestein. Hij is actief binnen de VVD en binnen 'de conservatieven'.

Ross: Als ik iets moet voorbereiden gebruik ik de Bijbel vaak om houvast te vinden, om het gevoel te krijgen dat ik op het goede spoor zit. Ik moet in de fractie immers helder kunnen aangeven of het bewuste standpunt ook echt van het CDA is, of het die link naar de Bijbel in zich draagt. Het is in de fractie gebruikelijk om daar heel open naar te vragen, zeker als het gaat om de onderwerpen die ik behandel zoals de medisch-ethische zaken. Het is wel zo dat ik anders met de Bijbel om ga dan collega's in de fractie, variërend van meer orthodox-protestanten aan de ene kant tot niet-christenen aan de andere kant. Soms is het dan wel lastig om vanuit je eigen referentiekader te begrijpen hoe die ander zich laat inspireren, maar door er over te discussiëren kom je vaak wel weer bij de bron terug als vertrek- en ikpunt.

Livestro: Het is evident dat de Bijbel in ChristenUnie en CDA veel gemakkelijker toe te passen is, omdat dat christelijke partijen zijn, waarbij de één in de uitwerking iets expliciet is dan de ander. Bij de VVD heb ik wel wat meer uitleggen. In de eerste plaats kan ik dan wijzen op oude beginselprogramma's (één van de partijen waar de VVD als fusiepartij destijds uit voortgekomen is stelde nog vrij expliciet christelijke noties centraal) en in de tweede plaats op het feit dat tegenwoordig nog meer dan 40% van onze leden aangeeft tot een van de christelijke bloedgroepen te behoren. Men vindt het wel een beetje vreemd als iemand met bijbelse argumenten komt. Dat was in het verleden geen probleem, maar in de laatste 25 tot 30 jaar heeft een grote omslag in het denken plaats gevonden, waarbij de Bijbel bijna tot een verboden boek is verklaard. Daar maak ik me zorgen over als christelijke VVD-er en dat is ook iets wat ik in discussies aankaart. Hier geldt misschien ook wel de wijsheid dat je geen paarden voor de wrijnen moet werpen, je moet in de discussies voorzichtig zijn, soms werkt het eerder contra-productief. Ik kan de bijbelse ideeën en wijsheden heel goed gebruiken zonder de grondslag daarvan expliciet aan te geven. In persoonlijke gesprekken kan ik vervolgens nog wel meer uitleggen.

Rouvoet: Als ik kijk naar de bijdrage van het CDA aan de debatten over bijvoorbeeld het homohuwelijk dan is het CDA heel impliciet christelijk. Ik vind daar niets over het huwelijk als een instelling en geschenk van God. Dan vraag ik me af: als het CDA zegt dat een voortdurende toets aan de Hellige Schrift maatgevend is, waarom merk ik dat dan nooit?

Ross: Bij het homohuwelijk is het voor het CDA nu eenmaal niet zo expliciet dat het burgerlijk huwelijk een instelling van God is. We hebben daar in de fractie uitvoerig over gesproken. Er leven heel verschillende opvattingen tussen rooms-katholieken en protestanten. Het is voor ons soms heel moeilijk om te komen tot een eenduidige interpretatie van de Bijbel. Voor de ene groep is

heel duidelijk het kerkelijk huwelijk het enige dat van belang is. De andere groep ziet de overheid als dienaar van God en daarom het burgerlijk huwelijk als een instelling waarin Gods hand duidelijk zichtbaar is. Het is heel moeilijk om in een debat recht te doen aan al die interpretaties die mensen vanuit oprechtheid aan de Bijbel geven en waaraan ze vanuit hun kerkelijk leer ook vaak zeer sterk hechten. Ik probeer dat zo goed mogelijk te doen, maar ik kan me voorstellen dat anderen dat graag wat duidelijker hadden gezien. De ChristenUnie mag mij daar in het debat ook gerust op bevragen.

Rouvoet: Wij hebben ons als fractie de vraag gesteld of het vanuit de optiek van christelijke politiek wel vruchtbaar was om de onderlinge meningsverschillen in de plenaire vergaderzaal uit te gaan vechten of speel je daar paars juist mee in de kaart. Wij hebben gezegd: het front ligt ergens anders, namelijk tussen ons en paars.

Ross: Ik bedoel ook niet dat wij elkaar in de vergaderzaal ter verantwoording moeten kunnen roepen. Je kunt toch ook op een manier interromperen die iets naar boven haalt van wat er achter ligt zonder dat het een verwijtend karakter hoeft te hebben, zo van 'u zegt wel dat u een christelijke partij bent, maar waar merk ik dat dan aan?'

Wij moeten inderdaad niet met elkaar in discussie gaan op een manier die door anderen uitgelegd kan worden als bakkeleien, dat willen we niet, maar misschien is er toch een modus te vinden waarmee je het beste in elkaar naar boven kan halen in de argumentatie.

'Ik ga anders met de Bijbel om dan collega's in de fractie, variërend van meer orthodoxe-protestanten aan de ene kant tot niet-christenen aan de andere kant.'

C. Ross

Livestro: Ik merk hier toch ook weer iets van de grote terughoudendheid die typisch Nederlands is om een helder standpunt in te nemen, om een uitspraak te durven doen waar een ander het nadrukkelijk niet mee eens is. In het Europees Parlement hebben mensen van de EVP of andere christelijke fracties veel minder schaamte om de Bijbel erbij te pakken. Zelf heb ik de ervaring in Engeland gehad waar parlementariërs rondliepen die dat geen probleem vonden. We kunnen zeker ook kijken naar de Verenigde Staten. Men is daar niet bang om dingen te zeggen die misschien ongemakkelijk zijn. Ik vraag me af waarom men in Nederland zo terughoudend is.

Rouvoet: Ik heb helemaal geen terughoudendheid om expliciet te zijn, ook niet om politiek minder correcte uitspraken te doen. Dat doe ik voortdurend en dat krijg ik om mijn oren ook, maar ik ben wel voorzichtig in het vrij regelmatig citeren van bijbelteksten. Juist de verwijzing naar de VS staat mij in die voorlichtigheid. Ik zeg wel wat ik vind en waarom ik het vind en dat ik dat uit de Bijbel haal, maar juist in de VS worden zowel door Republikeinen en Democraten de meest gruwelijke dingen gezegd en worden de meest afschuwelijke voorstellen afgedekt met een verwijzing naar de Schrift. Dat maakt me juist zo voorzichtig, omdat je ook in eigen kring merkt dat een verwijzing naar de Schrift niet voldoende is om een standpunt te verklaren. Ik denk dat het zijn ons wel minder open is dan bij jullie door de grondslagformulering en de verwijzing naar de belijdenisschriften die in ieder geval richtinggevend zijn voor de interpretatie, maar daarmee zijn alle discussiepunten nog niet opgehelderd. Wij hebben ook nog regelmatig discussies en dan slaan wij elkaar ook niet met bijbelteksten om de oren, maar we zoeken met elkaar naar wat hier van ons wordt gevraagd.

Hoeveel ruimte is er in het CDA bij interne discussies?

Ross: Het CDA uitgangspunt dat het Evangelie richtsnoer is laat heel veel ruimte aan individuele leden. Onderling zijn er grote verschillen als het gaat om de interpretatie en inspiratie van de Schrift. Het zit zogoeged minder strak in het vel dan bij ChristenUnie en SGP. In die zin zijn wij een heel ander soort partij, meer een brede volkspartij. Sommigen in de partij verwachten meer helderheid, terwijl anderen het juist fijn vinden dat we niet zo 'outspoken' zijn. Als ik kijk naar de fractie-discussies die wij hebben, vind ik het heel mooi dat het mogelijk is om met mensen van heel divers christelijk pluimage toch te proberen met elkaar christelijke politiek te bedrijven en recht te doen aan elkaar en de mensen die ons gekozen hebben. Dat is lang niet altijd eenvoudig, dat geef ik onmiddellijk toe.

Ik kan aan de CDA-achterban voor zover ik die ken niet merken dat daar geen herkenning is in de standpunten die ik heb uitgedragen. In dat opzicht heb ik niet het idee dat wij tekort geschoten zijn. Ik kan me voorstellen dat de ChristenUnie het er nog wel eens met ons over zou willen hebben hoe wij nu bij onze standpunten komen - dat is natuurlijk altijd mogelijk - maar op het spreekgeestelste moeten we een fractiestandpunt verwoorden.

We hebben naast verschillen ook geconstateerd dat de Bijbel het gezamenlijk vertrekpunt is. In hoeverre kan er gezamenlijk opgetrokken worden als christenen uit verschillende partijen, maar ook als christenen in zo'n platform als de conservatieven?

Livestro: Het antwoord op deze vraag hangt denk ik af van het onderwerp. Het zou geen kwaad kunnen als christen-politici in fundamentele debatten als euthanasie, abortus of de legalisering van prostitutie van tevoren zouden nadenken over het betrekken van een gezamenlijk standpunt. Nu was de standaard truc in het debat om de enkele christen-politicus te isoleren en te vragen namens welke christenen hij of zij nu eigenlijk spreekt? Dat is een flauwe debattruc, maar als je daar van tevoren niet gezamenlijk over nadenkt dan krijg je dat soort problemen. Ik vraag me af of je als christenen in dit soort fundamentele discussies - ook vanuit de notie van christelijke broederschap - niet een verantwoordelijkheid hebt om samen één lijn te trekken.

Rouvoet: Ik ben altijd voor het zoeken van bondgenoten, want die heb je nodig als je iets wilt bereiken. We zijn een land van minderheden. Alleen kom je er niet. Zelfs de grootste fractie heeft nog niet een derde van het totale aantal zetels. Je moet dus actief op zoek naar bondgenoten en naar podia om met elkaar te verknopen wat je gemeenschappelijk hebt.

Ik aarzel bij meer institutionele dwarsverbanden zoals die ook wel bepleit zijn. Dan moet je echt genoeg 'common ground' hebben en dat is soms zeer beperkt. Het betekent ook dat overeenstemming die er is op zich wel heel nuttig en vruchtbaar kan zijn, maar vaak wel oppervlakkig is.

Wat die debattrucjes betreft, zit mij ook dwars dat men de neiging heeft om mensen die wat explicieter zijn in hun geloofsargumentatie te isoleren. Dan wordt gezegd dat dat buiten de orde van het debat is, omdat we in dit land wel een scheiding van kerk en staat hebben. Dat vind ik een krankzinnig argument. D66 heeft dat nu een paar keer gedaan. Alsof we ook hebben afgesproken dat er een scheiding van geloof en politiek moet zijn? Dat hebben we dus niet afgesproken en dat is ook niet een beginsel van de rechtsstaat.

Joshua Livestro zit ook bij de conservatieven. Zijn conservatieve politiek en christelijke politiek nu bondgenoten?

Livestro: Omdat ik zowel christen als conservatief ben zou ik bijna moeten zeggen dat het een één-op-één-relatie is, maar het conservatisme is een bredere platform waar niet alleen christenen in zitten. Het conservatisme is een vrij praktisch politiek uitgangspunt dat zoekt naar projecten waar praktische samenwerking mogelijk is. Daarbij is het uiteindelijk voor de uitkomst minder relevant of de één zegt 'ik ben een principieel humanist' en de ander 'de Bijbel is mijn grondslag'. Het gaat om concrete projecten waar de juiste uitkomsten bereikt kunnen worden.

Hoe sta jij nu als christen en conservatief in de VVD?

Zeker op dit moment is er een stroming in de VVD die de mijne niet is. Zo gaat dat nu eenmaal in de politiek, ook in een politieke partij. Soms heeft de één het woord, soms de ander. Het meer utilistische liberalisme dat nu in de VVD main stream is vind ik een erg negatieve en inhoudsloze levensopvatting. Jij moet mij niet schaden, dan schaad ik jou niet. Je creëert zo alleen wel een coconetje. Terwijl de boodschap van Jezus Christus nu juist is: behandel de ander zoals je zelf behandeld wilt worden. Dat is een meer positieve en inclusieve boodschap versus een meer negatieve, je van elkaar afsluitende boodschap.

'Bij de VVD heb ik wel wat meer uit te leggen.'

Men vindt het wel een beetje vreemd als iemand met bijbelse argumenten komt.'

J. Livestro

Er is nog een ander bezwaar dat ik op het moment heb met de VVD. Dat is de neutrale overheid. Het neutralisme wordt wat te dogmatisch beleiden. Dat wordt ook van toepassing verklaard op onderwerpen waar ik dat persoonlijk niet verantwoord vind. Op onderdelen ben ik het dus oneens met het gevoerde beleid, maar ik ben niet geïnteresseerd in een fundamentele campagne tegen mijn eigen partij. Ik zal binnen mijn partij wel blijven aangeven waarom ik er als christen en conservatief anders over denk.

Gods soevereiniteit, ook op staatkundig terrein

De SGP en de Bijbel in de politiek

Door W. Kolijn, lid van landelijk hoofdbestuur van de SGP en lid van de provinciale staten van Zeeland voor de SGP

Neem en lees! Deze aanbeveling, bekend uit het leven van Augustinus, zou kunnen volstaan als antwoord op de vraag welke rol de Bijbel speelt in de grondslag en in het beginsel van de Staatkundig Gereformeerde Partij. Vanaf de oprichting van de SGP in 1918 (daarmee is ze de oudste van de politieke partijen in Nederland) is veel nagedacht, geschreven en gediscussieerd over de vraag wat het staatkundig-gereformeerd beginsel inhoudt.

In 1918 bestonden er meerdere politieke partijen die zich op de Bijbel baseerden. Dat desondanks de SGP werd opgericht werd veroorzaakt door een principiële verschil van inzicht in de reikwijdte van het overheidseigendom. Het ging toen (en nu!) om de vraag welk gezag de Bijbel heeft ten aanzien van de overheidstaak en waar de grenzen liggen van de overheidsbevoegdheid¹. Hoe krijgt dat gestalte in de grondslag en in de beginselen van de SGP² en (nog belangrijker) wat zegt de Bijbel hierover?

De Bijbel in grondslag en beginsel

De SGP stelt zich op de grondslag van Gods Woord³ (de Bijbel) en onderschrijft geheel en onvoorwaardelijk 'de drie Formulieren van Eenigheid' (Heidelberger Catechismus, Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB) en de Vijf artikelen tegen de Remonstranten). De conclusie die daaruit getrokken wordt is dat de Bijbel een absoluut gezag heeft over alle terreinen des levens en derhalve mede over het terrein van het staatkundige en maatschappelijke leven⁴. Verder kenmerkt SGP zich als een interkerkelijke protestants-christelijke partij. Ook uit het Beginselprogramma, de vertaalslag naar de praktijk,

sprekt het ideale streven 'naar een regering van ons volk geheel op de grondslag van de in de Heilige Schrift geopenbaarde ordening Gods' ... en staat mitsdien voor de handhaving van het onverkorte artikel 36 van de Nederlandse geloofsbelijdenis⁵ (hierna genoemd: Art.36 NGB). Dat artikel geeft de overheid een tweevoudige opdracht. De eerste is dat de overheid zich moet keren tegen anti-christelijke machten; de tweede is gericht op de voortgang van het evangelie en de bevordering van het Rijk van Christus. Daarmee sluit de SGP naadloos aan bij de calvinistische staatsopvatting, waarin aan overheden een taak wordt toegelend ten aanzien van kerk en godsdienst⁶. Geen kerk die wereldlijke macht mag uitoefenen en anderzijds een christelijke overheid die de kerk niet mag regeren, maar dat kerk en staat beide hun eigen verantwoordelijkheid en werkteerterrein hebben, onderscheiden van elkaar, maar toch gericht op één doel⁷: de eer van God en het heil van onze naaste. En daarom zijn alle 10 geboden normerend voor overheid en burgers. Anders gezegd: theocratische politiek is het streven naar een bestel waarin de overheid zich onderwerpt aan de Bijbel⁸. Dat is het ideaal wat de SGP voor ogen staat; binnen de democratische context, want, 'de kwaal van deze tijd is niet de democratie, maar de verloochening van de waarheid'⁹.

Een bestreden visie

In onze dagen, waarin scheiding van kerk en staat een onfeilbaar dogma is en waar, volstrekt ten onrechte, vervolgens door velen de conclusie uit getrokken wordt dat daarom ook godsdienst en politiek weinig, of niets, met elkaar van doen (mogen) hebben, is dit een bestreden standpunt. Binnen het kader van dit artikel kan ik nauwelijks ingaan op de diverse argumenten die ingebracht worden tegen de taak die Art. 36 NGB (en de SGP) aan overheden toekent. De neo-calvinistische stroming verwijt de SGP dat zij de Bijbel in dit opzicht niet goed verstaat. Nog zeer recent wees dr. K. Veling ons, in een vriendelijk interview, op 'de gegevens van de Schrift en de gelijkenis van het onkruid en de tarwe'¹⁰. Kennelijk wordt er weinig naar elkaar geluisterd, want reeds dr. Abraham Kuypere beriep zich daarop om zich te recht-

vaardigen voor zijn afwijken van 'Calvin en al zijn epigonen'¹¹. Hierover is binnen de SGP al heel veel nagedacht en wij weten dat zowel de Geneefse libertijnen, als de wederopvoers deze tekst ook gebruikten om de gereformeerde staatsleer af te wijzen¹². Calvin is hierover duidelijk. Dit slaat op de kerk, niet op de wereld en ook niet op de overheidstaak, zo schrijft hij¹³. In dat spoor ziet SGP een bijbelse taak voor overheden liggen volgens Art. 36 NGB.¹⁴

Gewetensvrijheid

De vraag is opgeworpen of de opvatting van de SGP de vrijheid van geweten niet aantast. Artikel 6 van ons beginselenprogramma ontkent dit stellig. Wie die kerk uitleg onvoldoende vindt wil ik verwijzen naar de brochure 'Gewetensvrijheid'¹⁵. Dat neemt niet weg dat er in de praktijk een immens spanningsveld bestaat¹⁶⁻¹⁸. Binnen de SGP is omtrent deze problematiek al eerder, binnen de grenzen van Art.36 NGB, bezinning bepleit, indien mogelijk samen met de ChristenUnie¹⁷⁻¹⁸, want bij deze bezinning behoort o.i. ook het nadenken over grenzen waarbinnen het begrip 'geestelijke vrijheid' opgevat moet worden. Er liggen hier inderdaad voetangels en klemmen, maar wij durven een overheid, wegens praktische moeilijkheden die b.v. de zondige verdeeldheid van de kerken en onze pluriforme multireligieuze samenleving met zich meebrengt, niet te ontslaan van een opdracht die de Opdrachtgever Zijn dienaren (Romeinen 13:4) op de schouders heeft gelegd.

De rol van de Bijbel bij onze standpuntbepaling

Hoe prominent de plaats van de Bijbel in onze grondslag, beginselprogramma en verkiezingsprogramma's ook is, niet voor elke actuele vraag valt meteen een eenduidig antwoord te lezen. Elke SGP-er moet naar eigen geweten voorstellen toetsen aan de Bijbel en bepalen wat een verantwoord compromis is zonder zich te compromitteren. Als het goed is kan hij dat niet zonder die lamp voor zijn voet en dat licht op zijn pad¹⁹. Daarom konden wij niet instemmen met de Tour de France door Zeeland. Niet alleen vanwege overlast, maar strijdt dit soort sporten niet met het eerste gebod 'Gij zult geen andere goden...? Daarom benadrukten wij bij een discussie over de jeugdpromotie oorzaken zoals het ontkenken van de waarde van bijbelse verbanden als huwelijk en gezin (met als gevolg dat er een 'cultuureldoel' gehouden is).

De Bijbel in het debat

De beslissende plaats die de SGP de Bijbel toekent in de politiek betekent niet dat onze betogen met bijbelteksten doorspekt moeten zijn. Persoonlijk ben ik daar zeer terughoudend in, temeer omdat (helaas) een toemend aantal collega's niet begrijpt wat er bedoeld wordt (voor profaan misbruik geldt die onkunde kennelijk minder²⁰). Ook de acceptatie neemt af. Recent waren er in één vergadering in de Staten van Zeeland drie botsingen (emancipatie, kunst en cultuur, regionale omroep) waarbij ons het recht ontzegd werd om zelfs maar de mening te uiten dat de voorstellen op onderdelen de toets aan bijbelse normen en waarden niet konden doorstaan²¹. Niet alleen ons spreken, maar ook ons handelen moet in overstemming zijn met de Bijbel. Wat nooit mag ontbreken is de oproep om Gods soevereiniteit ook op staatkundig terrein te erkennen en de Bijbel als norm te hanteren voor politiek en beleid. Bijbelgetrouwe politici moeten hun werk doen in het besef dat het een eer is om in het openbare leven voor Gods zaak te mogen staan en daarvan getuigenis te geven. Niet omdat wij het zo goed weten, want, zo zegt de Bijbel: 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden'²².

- 1 Van Goederterreinheid en Trouw, 75 jaar SGP 1999, p.86 ev.
- 2 Statuten en Beginselprogramma zijn ook te raadplegen op www.sgp.nl
- 3 Statuten van de SGP, 1997, p.1, artikel 2
- 4 Program van Beginselen van de SGP, 2000, p.3, artikel 1
- 5 J. Calvin, Institutie II:20:9
- 6 Toelichting op het Program van beginselen, 1997, p.17
- 7 Drs. H.F. Massink e.a., Theocratische politiek, principes en praktijk, 1994, p.21
- 8 Drs. J. Mulder en L.M.P. Scholten, 37 artikelen... min één? p.21
- 9 Zicht, Uitgave Studiecentrum SGP, jaargang 27 nr.1, p.4 ev.
- 10 Dr. A. Kuypere, Stone-izingen, hfdst. Religie en politiek
- 11 Dr. P. Zandit en dr. C.N. van Dis, Uitleg van de artikelen van het beginselprogramma der SGP, deel II, 1967, p.10 ev.
- 12 J. Calvin, Verklaring van de Bijbel, de Evangelien, Efdse afdeling
- 13 Zie o.a. Spreuken 8:15 en 16, Romeinen 13:1, 1Timotheüs 2:2, Psalm 33:8, Psalm 82. Zie met name de Kanttekeningen bij de Staten-vertaling van deze teksten
- 14 Mr. G. Holdijk e.a., Gewetensvrijheid, Bijbels en staatkundig-gereformeerd aspect van een grondrecht, 1994, p.57 ev.
- 15 Dr. K. v.d. Zwaag, Onverkort of gekortwiek, 1999, p.532
- 16 Drs. H.F. Massink e.a., Theocratische politiek, principes en praktijk, 1994, p.94 en 95
- 17 Drs. J. Mulder en L.M.P. Scholten, 37 artikelen... min 1? p.24
- 18 Drs. H.F. Massink e.a., Dienbaar tot gerechtigheid, 1999, p.88 ev.
- 19 Psalm 119:5
- 20 Zie uitspraken Minister Borst volgens NRC 14-02-2001 en RD 17-02-2001
- 21 Provinciale Zeeuwse Courant 16 en 23-12-2000
- 22 Zacharia 4:6

Loonstra over ethiek en politiek

Door A.L.Th. de Bruijne, universitair docent ethiek en encyclopedie aan de Theologische Universiteit Kampen (Broederweg)

Enige tijd geleden verraste de christelijke gereformeerde predikant dr. B. Loonstra ons met een nieuwe christelijke ethiek, getiteld Zo goed en zo kwaad. In een recensie in het Nederlands Dagblad heb ik mij uitgelaten over de hoofdlijn van dat boek. Nu concentreer ik mij op Loonstra's opmerkingen over christelijke politiek.

Gemeente-ethiek

Loonstra pleit met meanderen vandaag voor een gemeente-ethiek. Daarmee wijst hij de moderne ethiek af die goed en kwaad wil vaststellen op basis van het menselijk verstand. Tegelijk neemt hij afstand van de gebruikelijke gereformeerde ethiek, die hij typeert als een ethiek van de Bijbel.

In een 'ethiek van de gemeente' wordt uitgegaan van de christelijke identiteit: kinschap, vreemdelingschap, priesterschap, rentmeesterschap en discipelschap. Wat bij dat profiel past, is goed. Deze christelijke identiteit bestaat niet individueel, maar wordt gevormd in de bedding van de gemeente. Wel blijft de Bijbel daarbij de belangrijkste factor.

Loonstra spreekt daarom van een bijbels-gereformeerde gemeente-ethiek. Anders dan gebruikelijk binnen de gereformeerde traditie zet hij daarbij niet de geboden centraal. Geboden volgen altijd op het evangelie. Wat goed of verkeerd is, moet opgemaakt worden uit het hart van de bijbelse boodschap. Als toepassing van geboden daarmee strijdt, gaat dat hart van de bijbelse boodschap voor.

Meer dan de geboden

Ik ben het op hoofdlijnen eens met Loonstra's denkrichting. Bij veel ethische vragen is het niet mogelijk om te beginnen bij de geboden uit de Bijbel en daaruit al denkend antwoorden af te leiden. Op meer manieren dan alleen via de geboden

spreekt de Bijbel richtinggevend in op ons leven. Bovendien ontstaan ethische keuzen langs meer routes dan die van de Bijbel. Het is juist de gemeenschap van de kerk die het kader biedt om dit samenstel van factoren in een gezond evenwicht te houden. Wel zou ik zowel de christelijke identiteit als het hart van de bijbelse boodschap anders invullen dan Loonstra doet. Ik bepleit een sterkere concentratie op Christus en zie heel Gods werk van schepping tot herschepping als kader van de ethische bezinning. Bij Loonstra dreigt een versmalling tot het criterium van de liefde. In deze recensie ga ik daar echter even aan voorbij.

Christelijke politiek

Loonstra's visie op politiek is interessant. Zo meent hij dat een christelijke politieke partij wel op de grondslag van een belijdenis moet staan, maar niet perse op die van de bestaande kerkelijke belijdenis. Hij bepleit een speciale op de politiek toegespitste confessie, waaraan de kerken hun 'zegen' geven. Prikkelend is verder zijn kritiek op het gebruik van de term 'publieke moraal' door de kleine christelijke partijen. Volgens hem dreigt daarbij een 'dubbele' moraal. Ik vind ook dat in de huidige plurale samenleving de resultante van het morele marktmechanisme vaak te bleek is om nog 'moraal' te kunnen heffen. Toch heeft het spreken over een 'publiek' domein oudere wortels, waaronder de reformatorische erken-

ning van een 'burgerlijke' sfeer. Daarbinnen past, zegt Calvijn, een 'openbare gedaante van religie' (en dus ook van moraal). Die visie betekende geen dubbele moraal. Te denken geeft ook Loonstra's kritiek op de manier waarop in de traditie van Kuyper (ook van de ChristenUnie) de democratie is aangevaard. Met een beroep op de geschiedenis probeerde men de democratie op een calvinistische stam te enten. In plaats van de volkssoevereiniteit komt Gods soevereiniteit. Dat geeft een soort theocratische basis voor democratie. Inhoudelijk vertaalt zich dat in de eis dat de overheid God publiek eert en dat de grondwet verwijst naar Gods soevereiniteit.

Ik denk dat wij Loonstra moeten nageven dat in onze traditie het vraagstuk van de democratie nooit bevredigend is opgelost. Hij gaat alleen wel te kort door de bocht. In ieder geval moeten we het onderscheid tussen formele en materiële democratie verwerken. Bij een materieel concept van democratie passen wel inhoudelijke idealen, zoals het noemen van Gods eer en soevereiniteit. Het is alleen de vraag of de verschillende stromingen in Nederland momenteel wel zo'n materieel concept van democratie hanteren. Zo niet, dan lijkt als gevolg daarvan christelijke politiek in democratische zin soms buiten de orde.

Te snel beweert Loonstra dat de theocratische fundering van democratie

onmogelijk is. Al sinds de 19e eeuw wijzen juist moderne theologen op de verbinding tussen de vroegere reformatorische traditie en de latere democratie. Ook het pleidooi om in de grondwet te verwijzen naar Gods soevereiniteit is minder vreemd dan het lijkt: in Duitsland gebeurde dat nog na de Tweede Wereldoorlog. Bovendien brengt de huidige omstandigheden met het dominerende liberalisme steeds meer materiaal op tafel uit de 'vroeg' Verlichting. Dat suggereert dat de oorspronkelijke liberale en democratische visie op de samenleving juist bestond bij de gratie van het gedeelde geloof in God. De atheïstische of agnostische vervreemding van die oorsprong is de oorzaak van de ontaarding van liberalisme en democratie, waarmee wij vandaag te maken hebben. Als dat zo is, zou de christelijke politiek juist binnen het democratische spel een waardevolle bijdrage kunnen bieden met haar politieke aandacht voor God. Wel blijft het de vraag of deze op de wijze van een claim, als een gebod, moet worden gecommuniceerd in het politieke debat. Daarmee ben ik bij een volgend punt.

Werken met Gods geboden?

Het opvallendste punt bij Loonstra is de stelling dat christelijke politiek niet moet eisen dat Gods geboden in de samenleving worden doorgevoerd. Gods geboden zijn immers gebonden aan het evangelie, en om ze in praktijk te brengen is geloof nodig. Gods geboden horen thuis Gods gemeente. In de samenleving zouden ze los raken van het kader dat ze juist nodig hebben om betekenisvol te zijn. Alleen door het evangelie kunnen mensen overtuigd worden en ook de zin van de geboden inzien. Evangeliseren is echter niet de taak van de politicus, maar van de kerk. Wel kan God niet-christenen in hun geweten overtuigen van de inhoud van bepaalde geboden. Als christenpolitici het goede van de

geboden 'vertalen' in de publieke context, en aan dat goede appelleren, kunnen zij daarom soms morele intuïties bij anderen wakker roepen. Zo komt het tot compromissen waarin zoveel mogelijk van dat goede is uitgedrukt. Loonstra's standpunt zou ook zo geformuleerd kunnen worden: wij moeten geen burgerlijk gebruik van de wet maken, maar God kan dat soms wel doen. Daarom moeten wij in de politiek niet argumenteren met Gods geboden, maar zullen we soms wel merken dat anderen als goed herkennen wat wij (zelf geleerd door Gods geboden) goed noemen.

Claimen en overtuigen

Wat Loonstra hier schrijft, roept meermalen mijn instemming op. Toch kunnen wij mijns inziens niet op zo'n massieve manier afscheid nemen van het politieke gebruik van Gods wet als hij hier lijkt te doen. Om dat duidelijk te maken, wijs ik erop dat aan het opereren met Gods wet in de politiek meerdere kanten zitten. Geboden leggen de ander met gezag onder een claim. Met een beroep op de geboden zenden christenpolitici vaak zo'n claim uit. Met Loonstra heb ik daarbij reserves. De claim van de wet klinkt pas goed in de bedding van de vrijheid die het evangelie brengt en werkt zonder die bedding averechts. Ik besef dat juist deze claim typerend is voor de reformatorische politiek in Nederland. Zowel van Calvijn, als van Kuyper, Dooyeweerd en Schilder kan worden aangewezen hoe bepalend de combinatie van Gods soevereiniteit en een 'wetsidee' is geweest. Hun theologische opvattingen liggen ten grondslag aan de antirevolutionaire en reformatorische politiek in Nederland. In de 20e eeuw werd echter onder invloed van Karl Barth benadrukt dat Gods wet geheel thuis hoort in een evangelische context. Ook gereformeerden (zoals J. Douma) gingen dat accent zetten. Het is niet

B. Loonstra, *Zo goed en zo kwaad. Naar een ethiek van de christelijke gemeente. Uitgeverij Boeken Centrum, Zoetermeer, 2000, prijs: f. 37,50.*

te vermijden dat daardoor kritische vragen ontstaan richting christelijke politiek. Zoals deze eens met eerdere theologische inzichten verder werkte, zo ontkomt ze er nu niet aan dit ook te doen met recentere.

Is het wel goed als christelijke politiek Nederland legt onder de claim van Gods wet? Is de calvinistische benadering van de wereld vanuit Gods soevereiniteit wel de meest geschikte? Zonder evangelische bedding wordt die claim een intimiderend schampschot dat de ander eerder verder van Gods bedoelingen verreedt dan hem of haar overtuigt. Geboden kunnen helpen om te ontdekken wat goed is. Dat geboden mensen onder de claim brengen, is niet hun enige werkzaamheid. De geboden vormen op zichzelf genomen een onderdeel van Gods openbaring. Zo beschouwd helpen ze mee om te ontdekken wat goed en kwaad is. Als kenbron voor goed en kwaad zijn Gods geboden ook voor de politiek blijvend belangrijk. Anders dan vaak gebruikelijk moeten we hierbij wel beseffen dat de geboden niet de enige kenbron vormen. Wat goed is, ontdekken we langs vele wegen. Ook

binnen Gods Woordopenbaring moeten we ons daarbij niet alleerst richten op de geboden. Als we echter deze brede verrekken, is er vervolgens niets tegen om in de politiek ook de geboden in beeld te brengen: als een van de vele factoren. Loonstra anonimiseert deze kenbron. Dat lijkt me een overreactie op de claimende manier waarop met de wet gewerkt is. Die overreactie verstoort voor onze niet-christelijke gesprekspartners een van de mogelijke kenbronnen om goed en kwaad te ontdekken. Geboden willen een argument zijn om te overtuigen. Als de geboden een van de kenbronnen voor goed en kwaad zijn, willen ze dus werken als argument in een debat.

Christenpolitici gaan er vaak van uit dat de ander het 'goede' van Gods wet moet inzien als hij eerlijk is. Want de wet past toch bij de schepping. Ook Loonstra blijft dichtbij deze mening. Weliswaar vindt hij dat christenpolitici dit 'goede' eerst moeten vertalen en dus niet direct met de wet moeten aankomen, maar vervolgens acht hij toch herkenning moeilijk.

Hier heb ik een vraag, zowel aan de christelijke politiek als aan Loonstra. De politiek etische discussies van de laatste jaren maken duidelijk dat veel mensen in alle oprechtheid helemaal niet inzien dat Gods geboden goed zijn. De herkenning die er vaak was, heeft misschien wel meer te maken met de traditie dan met de scheppingsstructuur waar de ander niet omheen kan. Wie de geboden zonder meer gebruikt om te argumenteren, verkeert onvoldoende dat wij in een niet-meer-christelijke samenleving verkeren. De richting die Loonstra wijst, lost dit probleem niet op. Hij trekt zich terug op een indirecte manier van overtuigen, waarbij vertrouwd wordt op het held van gedeelde 'morele intuïties' en daarvan moesten wij nu juist vaststellen dat het vandaag steeds kleiner wordt! Om te overtuigen moet het mijns inziens niet impliciet

maar explicieter. Niet de geboden
sec, maar de geboden met alle ande-
re factoren die tot morele kennis voe-
ren, en dan in de context van een
betekenisgevend christelijk kader.

Belichamen

Die benadering sluit aan bij hedendaagse inzichten in de werking van rationaliteit, en dus ook van redeneren en debatteren. De klassieke werkwijze (op dit punt ook bij Loonstra) suggereert dat wij elkaar in onze argumenten kunnen ontmoeten op basis van een soort gedeelde gelijkwaardigheid. Tegengewordt geldt zulke algemene argumenten als betrekkelijk. Argumenten spreken niet los van een geleefde context. Ze moeten belichaamd worden in een levensvormen samenhangend netwerk van overtuigingen, en van praktijken waarin woorden vlees en bloed worden. Christenpocisten moeten zeker blijven argumenteren, maar tegelijk veel aandacht besteden aan de eigen 'context' waarin hun argumentaties thuis horen. De ander heeft juist ook de context nodig om te kunnen plaatsen wat er wordt beweerd. Dat de context verschilt van die van de

ander, is binnen een plurale samenleving niet erg. Anders dan vaak gedacht wordt, is het niet effectief om die verschillende contexten zoveel mogelijk achter te houden of te verlaten in een steeds kleinere algemeenheid die nog wel gedeeld wordt. Zo is ook de gedachte dat de ander het goede van de geboden op basis van de gezonde scheppingsstructuur als vanzelf wel kan inzien, naïef. De uitwisseling van argumenten is effectiever als deze ook voluit een uitwisseling van contexten is. Daarom zijn ook de persoon en de stijl van leven en optreden van de christenpoliticus zelf van belang voor de overtuigende kracht van zijn argumenten. Hetzelfde geldt voor die van een groep christenpolitici in een vertegenwoordigend orgaan of van een christelijke politieke partij. De aard van zulke 'gemeenschappen van christenen' is niet niet-christelijke

omgeving heeft alles te maken met hun verstaanbaarheid en overtuigingskracht in het politieke debat. Nog breder gezien moet dit inzicht ook leiden tot een versteviging van de band tussen kerk (kerken) en politiek. Alleen waar de bredere christelijke gemeenschap het leven belichaamt, waarin de argumenten van de christenpolitici hun natuurlijke 'thuis' vinden, kan van deze argumenten wervende kracht uitgaan. 'Kuria' levert meer overtuigingskracht in een politiek-ethisch debat over euthanasie dan alleen maar een beroep op het gebod dat wij door God geschapen mensen niet mogen doden en de verwachting dat de morele intuïties van de ander daarmee wel zullen instemmen. Echter, omdat 'Kuria' iets van de christelijke overtuiging belichaamt, heeft het vervolgens wel zin om in het politiek-ethische debat de christelijke visie op leven, lijden en dood te verwoorden en in het licht daarvan duidelijk te maken waarom we zorg hier 'goed' noemen en euthanasie 'kwaad'.

Loyale spelbrekers

Van de door Kuypers én door Barth geïnspireerde ethische en christelijke Oliver O'Donovan verwacht ik bij deze benadering vruchtbare impulsen. In zijn *Desire of the nations* uit 1996 ontwikkelt hij een gereformeerde politieke theologie. Hij stoot zijn visie niet op geboden of op enkele normatieve sleutelteksten, zoals Rom. 13. Evenmin komt hij met speculaties over de structuren van de schepping of slechts enkele kernthema's.

Vanuit het geheel van de Schrift ontwikkelt O'Donovan een concept van 'politieke autoriteit'. Met dat door Gods openbaring gestimuleerde concept kijkt hij vervolgens naar de geschiedenis van de politiek in de westerse wereld en naar de huidige politieke werkelijkheid. Zo zoekt hij expliciete 'christelijke kennis' van een aspect van de werkelijkheid om in het licht daarvan concrete vragen over goed en kwaad zo goed mogelijk

te beantwoorden. Die werkelijkheidsanalyse vanuit een eigen perspectief geeft een aanknopingspunt voor het debat met anderen. Enerzijds erkennen wij dat zij niet in het licht van Christus' werk waarnemen en dus niet zomaar hetzelfde goed en kwaad zullen noemen als wij. Anderzijds geven zij vanuit hun perspectief wel antwoord op dezelfde werkelijkheid. Het is de uitdaging om in het debat te laten uitkomen dat de 'christelijke' kijk op die werkelijkheid – ingebed in de levenspraktijk van de gemeente – overtuigender is dan andere perspectieven.

Dit vraagt inventiviteit van christenpolitici. Zij moeten het aandurven de ongeschreven regels van het liberale politieke spel te breken en vanuit hun eigen particuliere insteek bij het evangelie het beeld van de werkelijkheid te herschrijven. Dat is iets anders dan 'getuigen': het is politiek argumenteren in de bedding van de eigen expliciete identiteit, over realiteiten waarvoor ook de anderen het hebben. Het is de voortdurende uitdaging uitzenden dat wij met onze invalshoek, waarin we de politieke werkelijkheid bekijken in het licht van Gods werken van schepping en herschepping, die werkelijkheid beter in beeld kunnen brengen en recht kunnen doen dan de ander. Nu eist het liberale politieke spel dat momenteel domineert, dat deze levensbeschouwelijke bedding als privé-vertuiging buiten de discussie blijft of vertaald wordt in algemene argumenten. Het is funest als christenpolitici zich in die spelregels voegen. Zij moeten juist voortdurend blootleggen hoe ook zogenaamd 'algemene argumenten' van anderen in het kader van een eigen 'verhaal' functioneren. Hoe dienstbaar en loyaal zij ook moeten zijn naar de samenleving, en hoezeer wars van generaliseren vanuit die geboden tegenover mensen die God niet kennen, juist in dit opzicht moeten christenen spelbrekers durven zijn.

Hart en handen

*In deze DenkWijzer kunt u bijdragen
lezen van drie van de 26 auteurs van
het bijbelstudieboek Hart en handen:
drs. A.L.Th. de Bruijne, G.C den Hertog
en C.C. Stavleu.*

Hart en handen. Bijbelstudies rond politiek en samenleving is bij uitstek geschikt om nog eens verder te studeren op het thema van deze DenkWijzer: de Bijbel in de politiek. Hart en handen is voor f 24,50 te bestellen via het partijbureau van de ChristenUnie: 033-4615346 (vanaf 1 juli: 033-4226969) of bureau@christenunie.nl. Als u twee nieuwe leden werft en aan het partijbureau doorgeeft, krijgt u het boek gratis!

InterActief is een rubriek waarin personen binnen en buiten de ChristenUnie, gevraagd en ongevraagd, op persoonlijke titel of namens hun organisatie hun mening geven over allerlei onderwerpen.

Deze keer in InterActief: een christelijke visie op politiek en samenleving. Het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie is op dit moment bezig hierover een publicatie te schrijven. Prof.dr. Roel Kuiper, directeur van het WJ schreef hiervoor rond de jaarwisseling een verkennend essay (*De dienst van de samenleving*), dat nog steeds te downloaden is van www.christenunie.nl. In het vorige nummer van DenkWijzer stonden een samenvatting en enkele prikkelende stellingen. Hier enkele reacties.

Liberalen en socialisten als bondgenoten

De wankelende positie van sociale instituties als gezin, kerk en staat is een belangrijk maatschappelijk probleem. Dit is echter niet alleen veroorzaakt door het 'rechtse' markdenken, maar ook door het 'linkse' geloof in de staat. In Kuipers analyse van de hedendaagse maatschappij staat centraal het thema van de individualisering, differentiëring, atomisering, pluralisering of hoe hij het ook allemaal noemt. Dit wordt beoordeeld als een groot maatschappelijk probleem, of liever gezegd, als een ontwikkeling die grote maatschappelijke problemen veroorzaakt. Deze ontwikkeling ondermijnt namelijk de samenhang in de maatschappij. Er is hoe langer hoe minder sprake van een samenleving, in de letterlijke zin van het woord, van een gemeenschap, een bezielde verband, van eensgezindheid, saamhorigheid en solidariteit. Dit is een klassieke sociologische topos, waaraan vooral - door Kuiper genoemd - de naam van F. Tönnies is verbonden. Deze sprak vrij pessimistisch over een overgang van Gemeenschap naar Geselschap. Tegenover deze visie staat echter die van Emile Durkheim, die in 'De la Division du Travail Social' juist tamelijk optimistisch is over de individualisering en meent dat deze zal leiden tot een nieuwe vorm van solidariteit, door hem 'organisch' genoemd, i.t.t. de oudere die hij 'mechanisch' noemt.

Kuiper lijkt het liberale marktfetisjisme als voornaamste verantwoordelijke voor de ontwikkeling van Gemeenschap naar Geselschap te beschouwen. Dat is juist, maar het is niet de hele waarheid. Want de Gemeenschap is van twee kanten aangevallen en ernstig verwond: niet alleen door het liberale markdenken, maar ook door het socialistische étatismisme. Dit heeft er toe geleid dat de staat in de achter ons liggende eeuw steeds meer taken en verantwoordelijkheden van de mens heeft overgenomen, ook verantwoordelijkheden die mensen jegens elkaar hadden, vooral ook jegens de zwakkeren: vrouwen, kinderen, armen. Zonneklaar blijkt hieruit dat individualisme en étatismisme, anders dan men op het eerste gezicht zou vermoeden, niet tegenovergesteld zijn, zoals ook Kuiper suggereert, wanneer hij de staat simpelweg rekent tot de instituties die solidariteit en verantwoordelijkheid waarborgen, maar heimelijke bondgenoten. Individualisme schept étatismisme en andersom.

Dr. A.A.M. Kinneging, docent rechtsfilosofie aan de Rijksuniversiteit Leiden (RUL)

Kerk, staat en gezin

Een rode draad door de geschiedenis is de machtsverhouding tussen kerk en staat. Op dit moment is de balans doorslagen naar een sterk gesculariseerde individualistische maatschappij waarin de normen en waarden, waar de kerk voor zou moeten staan sterk vervagen. Wanneer de structuren door verschillende redenen veranderen, moet de kerk zich bezinnen hoe de Goddelijke boodschap geïmplementeerd kan worden zonder dat de duidelijkheid van deze boodschap en de geloofwaardigheid van de brenger in het geding komt. De christelijke politiek kan deze taak op een goede manier opnemen wanneer deze in een daadwerkelijke relatie staat met de diverse christelijke gemeenschappen. De kerk als christelijke gemeenschap kan en moet zich meer richten op de praktisch pastorale taken rondom het individu en het gezin. Alleen wanneer de kerk laat zien dat de boodschap geloofwaardig en werkbaar is, heeft christelijke politiek recht van spreken.

Rob Baardse, coördinator PR en Jongerenwerk bij Stichting Christis voor landelijke christelijke kinder- en jeugdhulp

Europa als oorzaak van veel problemen

Wat kan men op Europees niveau met de vragen, die Roel Kuiper in zijn essay 'de dienstbare samenleving' opwerpt? Geldtelijk zijn de ontwikkelingen, die Kuiper schetst, Europa- of zelfs wereldbreed. Internet is per definitie internationaal. Technisering, globalisering, individualisering, economisering doen zich ook elders voor. Herkenning dus, maar ook verschil, of beter gezegd: vragen. Ter bestrijding van de uitwassen van deze ontwikkelingen zet Kuiper in op het nemen van verantwoordelijkheid, behoud van sociale samenhang, en waar mogelijk, kleinschaligheid.

Zo bezien is 'Europa' mede de oorzaak van veel problemen. Want als iets onduidelijk maakt waar welke verantwoordelijkheid ligt, is het Europese samenwerkingsverband, indien ergens sociale samenhang ontbreekt, is het tussen de volkeren van Europa. En als ergens grootschaligheid in de hand gewerkt wordt, is het in de Europese Unie. Daarbij komt dat ontwikkelingen als economisering, individualisering, onstatelijkheid niet de Europese Unie overkomen, maar dat zij één van de

motoren erachter is. Als voorbeeld het economisme: het geloof in de markt is krachtig gestimuleerd door de economische integratie. De privatiseringssgolf in Nederland is niet te begrijpen zonder te letten op de stimulans uit 'Brussel'.

Hoe te staan in de Europese Unie, in het Europees Parlement zonder in negativisme te vervallen? Als we Europa (mede) zien als motor achter diverse ontwikkelingen, is het juist daar de plaats om het debat aan te gaan. De vragen naar verantwoordelijkheid en verantwoording, naar wat mensen (niet) samenbindt en naar de gewenste schaal van overheidsopdrachten moeten ook op Europees niveau aan de orde komen. Daar hebben we ons in het verleden voor ingezet en dat zullen we ook in de toekomst moeten blijven doen. Niet alleen 'economie', maar ook duurzaamheid. Niet alleen 'gelijkheid', maar ook differentiatie. Niet alleen 'vooruitgang', maar ook bezinning. Er ligt een grote taak voor de christelijke politiek in Europa!

Eurofractie ChristenUnie-SGP

Erkenning van de Schepper

Het is zeer te waarderen, dat het essay voor de eigen politieke visie het vertrekpunt neemt bij die denkers uit de beweging van de Reformatie, die de vraag onder ogen hebben gezien naar de ordening van de samenleving, en dan met name naar de doorwerking van Gods recht en gerechtigheid daar in. Ik kan me er ook geheel in vinden, dat in dat kader de vraag van de overheid aan de orde komt. Niettemin meen ik, dat er juist op dit punt in het essay nog het e.e.a. wringt. Er is enige positieve waardering voor het humanisme, terwijl de Verlichting principieel - en tijdsloos - wordt afgewezen. Daarnaast is het zo, dat op het punt van de geldigheid van Gods geboden, en hoe daarvoor op te komen, een rationele benadering de boventoon voert. De veelbelovende inzet bij wat er beweegt en woelt in de samenleving, de poging van calvinistische denkers om die samenleving enige ordening te geven, wordt ineens verlaten. Een belangrijke vraag in dit essay is die naar de geldigheid van Gods geboden. Ik meen, dat het voor een gereformeerd mens onopgeefbaar is om dan de lijn naar de schepping te trekken. Mijn probleem is echter dat de manier waarop in dit essay over de relatie van mensen tot de Schepper van hemel en aarde wordt gesproken formeel is. De Bijbel spreekt erover van een gevallen wereld, waarin de glorie van de Schepper schuilgaat en de mensen de waarheid in ongerechtigheid ten onder houden. Ik wil ervoor pleiten Gods Schepper-zijn te erkennen en te verwerken als zijn aanwezig zijn bij de wereld, waarbij het erom gaat Hem te zoeken in de vragen die Hij op de agenda van de samenleving plaatst, en die staan op de grote lijn van schepping naar Koninkrijk. De samenleving is het krachtenveld, waarin we de gerechtigheid van Gods Koninkrijk hebben te zoeken.

Dr. G.C. den Hertog, Christelijk - Gereformeerd predikant in Leiden

Elke week komen er op het partijbureau van de ChristenUnie vele verzoeken binnen van leden van gemeenteraden en provinciale staten. Zij vragen om informatie en/of advies. Soms zijn dat sterk persoons- of plaatsgebonden vragen, maar regelmatig wordt er informatie en advies verstrekt waar ook anders bestuurders iets aan zouden kunnen hebben. In deze rubriek worden er één of meer uitgelicht en uitgewerkt.

Rust in de tent!

Door Corine Dijkstra, adviseur raads- en statenleden van de ChristenUnie

De productie moet door. Rust is in economische termen synoniem voor verlies. Veel bedrijven willen 168 uur per week productie leveren. "Dat houdt je niet tegen in de 21ste eeuw", is een veel gehoord geluid.

Er zijn echter raadsleden die deze dooddoener niet accepteren. In de gemeente Andijk is afgelopen tijd met succes bezwaar aangekend tegen een op handen zijnde verruiming van de tijden waarop verkeersbewegingen plaatsvinden.

Het betrof een bollenbedrijf. Op het moment dat de vergunning op grond van de Wet milieubeheer was aangevraagd, had het PvdA/VVD college in Andijk het voornemen om gunstig op deze aanvraag te beschikken. In de wet is hier immers ruimte voor. De veranderingen betroffen onder meer de werktijden en de verkeersbewegingen. Men wilde de werktijden verruimen tot zeven dagen per week. De transportbewegingen zouden als gevolg hiervan, vooral in het hoogseizoen, flink kunnen oplopen. Ook op zondagen zou de rust in dat geval worden ingewisseld voor af- en aanrijdende vrachtwagens. De bezwaren van bewoners kregen bij het college in de eerste instantie geen serieus gehoor. Het transport op zondag 'zal wel meevallen'. De bewoners hebben toen de ChristenUnie benaderd.

In overleg met het landelijk bureau van de ChristenUnie en de 'Nederlandse Vereniging tot Bevordering van de Zondagsrust en de Zondagsheiliging' werd besloten zo snel mogelijk bezwaar aan te tekenen bij het gemeentebestuur, tegen het verlenen van de vergunning voor deze zondagsarbeid. Er waren op dat moment immers nog geen bollen op zondag verladen.

Biedt de Wet op de Zondagsrust in deze situatie enige soelaas? Is het werkelijk zo dat deze wet in feite een symbolische wet is geworden?

Enkele opmerkingen:

- Op grond van artikel twee van deze wet is het verboden op zondag in de nabijheid van kerken of andere gebouwen voor de openbare eredienst in gebruik, gerucht te verwekken. Maar in Andijk zou het college hierover kunnen zeggen: 'dan rijden de vrachtwagens een straatje om'.
- De wet op de Zondagsrust verbiedt daarnaast om voor 13.00 uur optochten en bijeenkomsten op openbare plaatsen te houden. Echter, de burgemeester kan in bepaalde gevallen ontheffing hiervan verlenen. In de praktijk zijn de ontheffingen legio. Het culturele karakter van de betreffende gemeente in aanmerking nemende, zijn er voor burgemeesters op dit moment talloze redenen activiteiten voor 13.00 uur op zondag toe te staan. Bovendien is vrachtoverkeer geen optocht nog een bijeenkomst.
- Het enige artikel uit Wet op de Zondagsrust waarop een beroep gedaan zou kunnen worden, betreft artikel 6: 'Het is verboden op zondag zonder genoegzame reden de openbare rust door arbeid in beroep of bedrijf te verstoren'. De laatste decennia is de definitie van collectieve rust echter dusdanig opgerekt dat een beroep hierop nauwelijks kans van slagen zou hebben.
- Het is bovendien niet in overeenstemming met de regels van behoorlijk bestuur als een gemeen-

te aan de ene kant iets toestaat, namelijk verruiming van werktijden, en aan de andere kant iets 'terugnemt', geen transport op zondag, waardoor de mogelijkheden voor het eerste weer beperkt worden.

Een verweer op basis van uitgeving zou dan ook niet veel kans op success bieden. De fractie van de ChristenUnie in Andijk heeft daarom een andere weg bewandeld. Men heeft het college op grond van argumenten overtuigd. Het beleven van gemeenschappelijke rust en tijd voor het gezin en vrienden werd door het paar college als zinvol argument aangemerkt! In het college is daarom voorgesteld om met het bedrijf overleg te voeren ten einde tot een convenant te komen dat achter de vergunning wordt geniet. En zo gebeurde.

In Breda/Dinteloord is op deze wijze de aan- en afvoer van suikerbieten geregeld. Het betreffende bedrijf draait tijdens de campagne zeven dagen per week, maar de transportbewegingen op zondagen zijn uitgesloten tussen 7.00 en 19.00 uur.

Het bereikte convenant in Andijk getuigt weer eens voor welke uitdaging christelijke politici in deze tijd staan: het voortdurend zoeken naar de vertaling van principes, om aan te tonen dat deze principes niet alleen het belang van christenen beogen, maar dat van de hele samenleving!

Thorbecke, moet ik die ergens van kennen?

Door Marjan Haak, statenlid voor de ChristenUnie in Utrecht

'Welke burger maakt het iets uit welke overheid zijn probleem oplost?'

Voor het eerst in mijn carrière als statenlid heb ik met mijn fractie een initiatiefvoorstel ingediend. Dat is in provincie-land een vrijwel ongebruikt instrument. Het voorstel gaat om hulp voor jong volwassen alleenstaande asielzoekers, vanaf 18 tot ongeveer 21 jaar. Deze jongeren die vaak veel meegemaakt hebben, staan er als ze 18 worden vrijwel alleen voor. Voor een aantal van hen betekent dit dat ze in verkeerde circuits terechtkomen. Als je mee wilt doen in de Nederlandse jongerencultuur moet je over geld beschikken. Criminaliteit of prostitutie lijken dan al gauw aantrekkelijk perspectief. Er zijn er ook die wel een studie oppakken, voor hen blijft de onzekerheid een storende factor. Een van hen is Raoul. Ik ontmoet hem bij een uitzending van Radio M. Hij is daar om zijn verhaal te vertellen en ik ben er om ons initiatiefvoorstel toe te lichten. Hij is erg nerveus en slaagt er dan ook niet in zijn verhaal voor de microfoon helder te krijgen. Na afloop lukt het hem beter. Hij heeft in zijn eigen land Economie gestudeerd, maar dat is nu gezien de taal een lastige studie. Daarom is hij hier een ICT-studie begonnen. In ons gesprek herhaalt hij voortdurend hoe angstig hij wordt als hij brieven van het ministerie krijgt.

Joyce en Marieke werken met alleenstaande minderjarige asielzoekers. Zij maken zich zorgen over de jongeren die gezien hun leeftijd zelfstandig moeten worden. Joyce belde mij op en vertelde dat zij en Marieke een plan ontwikkeld hebben om deze jongeren te ondersteunen. Het idee is om voor elke jongere die het nodig heeft een nieuw netwerk van vrienden en kennissen op te zetten. Met behulp van zo'n netwerk zal het veel gemakkelijker zijn in de Nederlandse cultuur te integreren. Ze hebben de organi-

satie voor dit plan al op papier staan en zijn nu op zoek naar steun bij de bestaande organisaties en de politiek. Tot nu toe met weinig succes. Ze hebben met hun ideeën zo'n beetje alle bekende instellingen afgelopen. Ook de stad is politiek en ambtelijk door hen benaderd. Overal met hetzelfde resultaat, men erkent het probleem maar voelt zich niet verantwoordelijk om het op te pakken. Daarom willen Joyce en Marieke graag weten of we vanuit de provincie iets kunnen doen.

Als fractie waren we het daar onmiddellijk over eens. Een groep jongeren dreigt in de knel te raken, dan heeft de overheid een taak. We besloten tot het indienen van een initiatiefvoorstel. Toen wij andere fracties met dit voorstel benaderden bleken de reacties zeer verdeeld. "Dit is toch geen taak voor de provincie" was de afhoudende reactie van vooral de grotere fracties.

Als ik in de loop van de jaren ergens allergisch voor geworden ben dan is het wel de discussie over taken en bevoegdheden. Een discussie waarmee je elkaar eindeloos bezig kunt houden en die zelden iets oplost. Een discussie die bij burgers ook alleen maar onbegrip oproept. Want laten we eerlijk wezen: welke burger maakt het iets uit welke overheid zijn probleem oplost?

Uiteindelijk is het ons gelukt om de staten op onze lijn te krijgen. We hebben samen met GroenLinks voorgesteld dat de provincie het initiatief zal nemen om partijen bij elkaar te brengen. Dit voorstel is aangenomen en wordt nu uitgevoerd. Gelukkig maar, want ik vind het onmogelijk om tegen mensen te zeggen: 'sorry, je hebt op de verkeerde verdieping van het huis van Thorbecke aangebeld, ik kan je niet helpen, maar probeer het gerust eens beneden'. Dat past niet in mijn beeld van een betrouwbare overheid.

Gaan we het samen beter doen?

Interactieve beleidsvorming¹, een inleiding

Door Erik van Dijk, onderzoeker lokale overheden²

Groningen, Enschede, Utrecht, Bodegraven, Interactieve beleidsvorming is overal in opmars. Ambitieuze bestuurders ruiken hun kans om echt iets te bereiken. Alleen of samen met hun ambtenaren gaan ze naar de burgers toe en proberen hen te betrekken bij het beleid. Raadsleden voelen zich echter vaak gepasseerd en de burgers ... die hebben soms hun twijfel over wat er echt met hun inbreng gebeurt.

Overheid, burgers, particuliere organisaties en het bedrijfsleven zijn in de laatste decennia sterk veranderd en - mede daardoor - ook hun onderlinge relaties.³ Zo is er de laatste jaren steeds meer op de bestuurstafel van de lokale overheid terecht gekomen. De landelijke overheid is op allerlei terreinen terug getreden en heeft de allerlei taken over naar de gemeenten. Het beleid moest niet alleen dicht bij de burger en meer op maat uitgevoerd worden, maar ook voor de burger *herkenbaar* zijn. Die burger is ook veranderd. Hij werd steeds individualistischer en profileerde zich meer en meer tot einde van alle tegenspraak. De moderne burger is mondiger en vaak goed geïnformeerd. De claim van de burgers en de organisaties en belangengroepen waar ze in georganiseerd zijn luidt: "wij hebben ervaringsdeskundigheid, het gaat om onze belangen, wij weten zelf wat goed voor ons is."⁴

Ook de omgeving van burger en bestuur veranderde van karakter: complexer, sneller, zakelijker, digitaler, etc.. Door deze ontwikkelingen is ook de relatie tussen burger en overheid sterk aan verandering onderhevig. Hun onderlinge relatie "lijkt steeds minder het karakter van een vertrouwensrelatie te dragen en steeds meer het karakter van een taakverdelingsrelatie."⁵ Ook de lokale politiek wordt steeds meer als een dienstverlenend bedrijf benaderd, dat gezag en vertrouwen iedere keer weer opnieuw moet verdienen. Politici worden enigszins sceptisch gevolgd.

Wie staat er aan het roer?

Het lijkt soms de vraag of de overheid sturing geeft aan de burger of gestuurd wordt door de burger. Volgens sommige auteurs is onze samenleving veranderd in een netwerk-samenleving waarin overheid, organisaties en burgers elk voor zich actoren zijn die het proces beïnvloeden. Zij zijn wederzijds afhankelijk en er bestaat een duidelijke *belangensamenhang* waarin geen plaats is voor hiërarchie. Interactiviteit en netwerk-management zijn de items. Politieke partijen lijken daarbij steeds minder in beeld te komen. Van alle functies die politieke partijen ooit hebben gehad - organisatie van maatschappelijk belang, articulatie van ideologieën, beginse-

len en programma's en de recrutering van politieke functionarissen - lijkt soms slechts de laatste te zijn overgebleven.⁶ Volgens auteurs als Frissen wordt het tijd dat ingezien wordt dat de overheid niet meer is dan een knooppunt in een reusachtig netwerk.⁷ Anderen zien nog wel een bescheiden rol voor de politiek als 'netwerk-management'.⁸ Gelukkig zijn er ook nog auteurs die juist vinden dat de politiek in deze tijden een doorslaggevende, daadkrachtige en leidinggevende taak heeft,⁹ hoewel - zeggen de iets genuanceerdere auteurs¹⁰ - het politiek primaat wel aan revisie toe is.

Interactieve beleidsvorming

Feit is dat de overheid de burgers steeds meer is gaan betrekken bij beleid en besluitvorming. In steeds meer gemeenten worden allerlei vormen van interactief bestuur uitgetoetst. Met wisselend succes. Probeerde de overheid daarmee het vertrouwen van de burger in de overheid terug te winnen? Is zij het zicht op het bestuur verbeterd kan worden nauwe samenwerking met haar burgers?

Interactieve beleidsvorming zou omschreven kunnen worden als: "Een wijze van beleid voeren waarbij een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/of andere overheden bij het beleid betrekt om in open wisselwerking en/of samenwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/of de evaluatie van beleid te komen."¹¹

Argumenten en afwegingen

In een publicatie van het Instituut voor Publiek en Politiek noemen de auteurs drie hoofdganglijnen waarom men overgaat tot interactieve beleidsvorming:

1. het zou het draagvlak voor (en dus de uitvoerbaarheid van) het beleid vergroten;
2. het kan de kwaliteit van de inhoud van het beleid verbeteren;
3. het zou burgers opvoeden en opleiden tot goede, democratische staatsburgers en het zou - daarmee - de kwaliteit van de democratie versterken.¹²

Pröpper voert daartegen in dat interactieve beleidsvor-

ming het draagvlak inderdaad kan vergroten, maar net zo goed verkleinen. Het kan immers uitdraaien op het mobiliseren van tegenstand. Critici krijgen inspraak en zeggenschap. Wat betreft het kwaliteitsargument stelt Pröpper dat de inhoud van het beleid inderdaad verbeterd en verrijkt kan worden, omdat er bijvoorbeeld beter zicht komt op alternatieven en het probleemoplossend vermogen van de overheid toeneemt door de inbreng van ervaringsdeskundigheid vanuit de bevolking. Aan de andere kant is inhoudelijke verarming ook goed denkbaar door bijvoorbeeld een hoog compromis-gehalte.¹³

Met deze nuanceringen komt interactieve beleidsvorming meer in de juiste proporties te staan. Het is een kwestie van afwegen en die afweging moet gemaakt worden door de gemeenteraad!

Er zijn bovenop het juist genoemde draagvlakargument en kwaliteitsargument nog meer afwegingen te noemen die gemaakt moeten worden bij een keuze voor de tegen interactieve beleidsvorming:¹⁴

1. Kunnen we meer bereiken als we anderen erbij betrekken?
2. Zal het de relatie met de betrokkenen verbeteren of verslechteren? Tegenstellingen zullen open en bloot op tafel moeten en dat kan vervelend uitpakken...
3. Wordt het proces hiermee versneld of vertraagd? Wie gaan allemaal waarover meepraten of zelfs meebeslissen? Daarbij moet wel bedacht worden, dat investeren in de voorfase (schijnbaar tijdsverlies) later bij verdere besluitvorming of bij de uitvoering tijds-winst kan opleveren.
4. Stimuleren we de burgers en maatschappelijke organisaties hiermee om weer actiever, onafhankelijker, zelfredzamer, verantwoordelijker e.d. te zijn?
5. Is de interne organisatie er klaar voor? Het kan een uitdaging zijn voor de gemeentelijke organisatie, maar verkokering, gebrekkige afstemming tussen ambtelijke diensten en gebrek aan kennis en kunde kunnen pijnlijk aan het licht komen in het interactieve traject. Interactief beleid vraagt heel veel van het communicerend vermogen van de gemeente. Intern en naar buiten toe.
6. Is dit beleidsterrein - als geheel of op onderdelen - wel geschikt voor interactieve beleidsvorming?

Het laatste genoemde punt is de meest fundamentele en belangrijkste. Om die te kunnen beantwoorden moet de gemeente(raad) een helder beeld hebben van haar taken en bevoegdheden. De politiek moet weloverwogen beslissen welke invloed zij wil afstaan en welke zij wil behouden. De verschillende verantwoordelijkheden en domeinen van overheid, van burgers, van maatschappelijke instellingen en van bedrijven mogen niet verward worden.

Het is de taak van de overheid - Frissen e.a. kunnen zeggen wat ze willen, maar hier is de ChristenUnie heel DUI-

dijk in - om het publiek en algemeen belang te behartigen en dat, als het niet anders kan, af te dwingen. De overheid is daartoe door God ingesteld. Zij zal alle belangen zorgvuldig moeten afgewegen op basis van criteria als gerechtigheid. Van belangengroepen en van burgers mag dat niet worden verwacht. Zij moeten op allerlei onderwerpen absoluut bij het beleid betrokken worden en zullen in dat proces hopelijk ook meer *feeling* en begrip krijgen voor het algemeen belang, maar de gemeentelijke overheid moet op alle terreinen de inhoudelijke afweging kunnen blijven maken en de knopen doorhakken.

Wortel vervolg

Voor een volgende studie blijven dan de volgende vragen over:

- op welke terreinen kan interactieve beleidsvorming een goed instrument zijn?
- er zijn gradaties in interactiviteit, variërend van informeren (puur indirecte democratie) tot meebeslissen (puur directe democratie). Welk gradatie van interactiviteit past bij welk terrein?
- hoe ver gaat de ChristenUnie mee in tendensen richting meer directe democratie?
- hoe moet zou de verhouding moeten zijn tussen de gemeenteraad, een 'interactief' collegebestuur en de participerende burger? Heeft de gemeenteraad nog wel invloed en zeggenschap en wat is haar functie in deze?
- wat is de rol van een politieke partij bij interactieve beleidsvorming?

Graag ontvangen wij van u vragen, opmerkingen en verhalen uit de praktijk. Zo kunnen we met elkaar meer invulling geven aan één van de ChristenUnie-thema's: **Goed bestuur, dicht bij de burger.**

¹ Ook wel genoemd: Interactief bestuur, interactieve beleidsvoering, coproductie, open planproces, vraaggericht beleid, etc.

² Met dank voor hun belangrijke inhoudelijke 'input' aan twee ChristenUnie-bestuurders uit Bodegraven: B.C.M. Borsboom (wethouder) en A. de Groot (fractievoorzitter).

³ In relatie tot interactieve beleidsvorming goed en beknopt beschreven in: Hendriks, F. en P.W. Tops, *Politiek en interactief Bestuur. Interacties en interpretaties rond de ontwikkeling van het Nationaal Verkeers- en Vervoersplan*, Elsevier, Den Haag 2001, p.36-39.

⁴ Hendriks en Tops, p.36.

⁵ Idem, p.37.

⁶ Frissen, P.H.A., *Sociaal-democratie zonder partij. Sturing en publiek domein*. Amsterdam, Waldrich bekeeminstichting 2000.

⁷ Frissen, P.H.A., *De lege staat*. Amsterdam 1999. Andere auteurs in deze hoek: H.R. van Gunsteren en J.M. Guehenno.

⁸ Hendriks en Tops, p.33-35.

⁹ Van de Heuvel, Ankersmit, Peper, Bolkestein e.a.

¹⁰ Witteveen, Bovens, Pröpper, Teisman e.a.

¹¹ Pröpper, L., *Interactieve beleidsvoering. De binnenkant van het proces*, VNG / Partners-Pröpper, Amsterdam 1999, p.17.

¹² Edelenbos, J. en René Mominkhof (red.), *Spanning in Interactie. Een analyse van interactief beleid in lokale democratie*, Instituut voor Publiek en Politiek (IPP), Amsterdam, 1998, p.24-25.

¹³ Pröpper, p.29-34.

¹⁴ Mede gebaseerd op Pröpper, p.30-38.

Kiezen voor karakter

Congres en publicatie over de Vijfde Nota

Door Cors Visser, student planologie en bestuurskunde en stagiair bij het WI

“De Vijfde Nota zoals die er nu ligt is voor de PvdA fractie onaanvaardbaar”, “Duivesteijn denkt te Westers”, “de Vijfde Nota is ordening by speech”, “Pronk heeft kansen laten liggen om identiteiten vorm te geven”, “Gemeenten geven teveel vrijheden aan hun burgers”. Deze forse uitspraken en felle reacties, afgewisseld door luchtige opmerkingen maakten de forumdiscussie over de Vijfde Nota Ruimtelijk Ordening voor de 70 aanwezigen tot een boeiend onderdeel van een vruchtbaar congres.

Op 24 april belegde het Wetenschappelijk Instituut in Putten een congres over ruimtelijke ordening. Dit naar aanleiding van de in januari verschenen Vijfde Nota over de ruimtelijke ordening. Een tweetal belangrijke punten uit deze nota stond centraal tijdens de forumdiscussie: contourenbeleid en bevoegdhedenverdeling.

Minister Pronk stelde in zijn Nota voor om rode contouren te trekken rond de bebouwing van steden en dorpen, waarbinnen de verstedelijking moet plaatsvinden. Daarnaast zijn er groene contouren. In deze gebieden mag er nauwelijks gebouwd worden; groen en rust staan hier centraal. De ruimte die niet begrensd wordt door rode of groene contouren zijn zogenaamde balansgebieden. Deze beslaan ongeveer 50% van het totale grondoppervlak van Nederland. Hier geldt een ja, tegen! beleid.

De deelnemers aan het forum, Adri Duivesteijn (Tweede Kamerlid PvdA), Eimert van Middelkoop, Willem Salet (hoogleraar planologie), Douwe Tiemersma (Stichting Natuur en Milieu) en Theo Verdegem (wethouder Assen, VVD), waren niet enthousiast over de contouren. Nederland is volgens Salet te klein voor deze vorm van planning. Anderen vonden dat het niet duidelijk was wie op basis waarvan nu de contouren mag trekken.

Tijdens het tweede deel van het forum over de bevoegdhedenverdeling bleek dat er niet alleen tussen de formules, maar ook met en tussen de deelnemers in de zaal onenigheid was over wie het primaat heeft bij de ruimtelijke ordening, gemeente, provincie of Rijk. Dit maakte het voor forumleider Herman Timmermans in ieder geval gemakkelijk om het gesprek gaande te houden.

Na het forum kregen de aanwezigen de gelegenheid om in vier 'werkwinkels' te discussiëren over hun eigen landschap of over de rol van de politiek in interactieve beleidsprocessen. Deze bijeenkomsten werden onderbroken door een uitgebreide broodmaaltijd. Dat ruimte-

lijke ordening een onderwerp is dat leeft binnen de ChristenUnie bleek wel tijdens de gesprekken aan de maaltijd. Rienk Janssens kon de dag dan ook afsluiten met de opmerking dat hij het idee had dat er inhoudelijk veel is besproken in een goede sfeer. Een succes.

Dit congres stond niet op zichzelf. Sinds enkele jaren in het Wetenschappelijk Instituut bezig met het bezinnen op de ruimtelijke ordening. De publicatie *Gelende ruimte, een christelijke visie op ruimtelijke ordening* (RPF en GPV 2000), is daar een eerste neerslag van. Deze publicatie vormde samen met een tweetal discussiebijeenkomsten de basis voor de reactie van het WI op de Vijfde Nota: Kiezen voor Karakter. Binnenkort zal deze publicatie officieel verschijnen als een Kort Commentaar. Vier belangrijke onderwerpen uit deze publicatie stippen we hier alvast aan: ontwikkelingsplanologie, identiteit, integraliteit en creativiteit.

Ontwikkelingsplanologie

Binnen provincies, maar ook binnen gemeenten vinden discussies plaats over wat nu precies het doel is van het ordenen van de ruimte. Is het alleen het faciliteren van de wensen van burgers, het stellen van restricties voor zaken die niet mogen gebeuren of mag de overheid ook actief werken aan het opstellen en uitwerken van een visie voor de toekomst. Wij kiezen voor de laatste optie. Bij ruimtelijke ordening gaat het immers om het kiezen tussen bestemmingen?! Hierdoor laat de politiek zien wat ze belangrijk vindt. Het gaat dan om meer dan alleen het weren van kwade invloeden. Een integrale visie is noodzakelijk. En dat niet alleen, ook instrumenten en bevoegdheden om de visie daadwerkelijk te realiseren zijn nodig. Dit houdt niet in dat overheden zelf alles moeten doen. In het verleden is vaak bewezen dat de beste resultaten worden bereikt als burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven bij de totstandkoming van visies en plannen betrokken worden. Het is uiteindelijk wel de politiek die de knopen doorhakent en de plannen vaststelt.

Identiteit

De identiteit van een bepaald gebied is een goed uitgangspunt voor de inrichting van het gebied. Juist in de regio heeft de wisselwerking tussen historie, landschap en de wensen van mensen de omgeving gevormd. Elke omgeving heeft haar eigen karakteristieken, dus elke omgeving vraagt weer om ander beleid. Het is bijvoorbeeld niet goed om in het algemeen voor contrastversterking te pleiten tussen stad en land. Voor sommige steden is dat prima, maar andere plaatsen zijn veel meer vervlochten met hun omgeving.

Dat ruimtelijke ordening op regionaal niveau een onderwerp is dat mensen raakt, bleek bijvoorbeeld uit de PCR-vergadering van Utrecht. Daarin ontstond een zo levendige discussie dat die de kleine uurtjes zou hebben gehaald, als de gespreksleider niet had ingegrepen. Door identiteit als uitgangspunt te nemen, moeten de ruimtelijke afwegingen plaats vinden waar dat het beste tot uitdrukking komt: regionaal. Tegelijkertijd een mooie gelegenheid om politiek dichtbij de burger te halen. Het gaat om de menselijke maat, zoals ook Roel Kuiper in zijn essay De dienst van de samenleving stelde. Het is dan een logische stap om provincies meer bevoegdheden te geven. Een andere reden om de provincie centraal te stellen is het feit dat het ruimtelijk beleid tot nu toe vaak gefaald heeft. Dit heeft te maken met het gegeven dat gemeenten vaak een behoorlijk aantal woningen en bedrijven binnen hun grenzen willen halen, de plannen van het Rijk vaak nogal algemeen zijn en het aan toezicht schort en de provincies nauwelijks mogelijkheden hebben om effectief ruimtelijk beleid te voeren.

Integraliteit

De totstandkoming van de Vijfde Nota laat een aantal interessante leerpunten zien. Met name als het gaat om de integraliteit. Hier valt wel wat op aan te merken. Infrastructuur, werkgelegenheid en landbouw komen slechts marginaal aan de orde. En dat terwijl landbouw 60% van de ruimte beslaat. Reden voor deze geringe aandacht is dat de verschillende departementen zowel

mogelijk beleidsvrijheid willen. Zo zijn vlak voor de Vijfde Nota het Nationaal Verkeers- en Vervoersplan en de nota Ruimtelijk Economisch Beleid opgesteld. Het ministerie van VROM kan er dan niet meer veel over zeggen. Dit staat in schril contrast met de grote aandacht van het water in de nota. Hierover was nog geen officieel stuk verschenen, zodat VROM daar een grote invloed op heeft.

Om op basis van een visie een goede belangenafweging te maken is het echter noodzakelijk dat er wel wat te kiezen valt, ook wat betreft landbouw, verkeer e.d. Ruimtelijk beleid is meer dan het opsommen van de ruimtelijke implicaties van ander beleidsterreinen.

Creativiteit

'Ruimtelijke ordening is het creëren van schaarste', volgens Duivesteijn. Deze paradoxale opmerking bevat een grote kern van waarheid. Veel te vaak kunnen nieuwe woningbouwlocaties of bedrijventerreinen ergens aan de buitenkant van een dorp of stad. Want daar is ruimte. Op zichzelf niet onwaar en niet onlogisch, maar in een relatief dichtbevolkt en dichtbebouwd land als Nederland zijn er betere opties. Meer intensief ruimtegebruik. Zowel in de hoogte als in de diepte. Gelukkig komen er steeds meer voorbeelden van hoe het kan. Bouwen boven snelwegen, ondergronds parkeren, verschillende lagen op elkaar. Hoe zijn deze hoogstandjes verwezenlijkt? Door strenge eisen te stellen. Als het mensen bijna onmogelijk wordt gemaakt om in het buitengebied te bouwen, komen er allemaal creatieve, ruimte-intensieve oplossingen. Dit verdient grote stimulatie. Dus creëren van schaarste om tot creativiteit te dwingen. Naast het stellen van strikte grenzen voor bebouwing is wellicht de 'open ruimte heffing' een optie. Hierdoor krijgt grond in het buitengebied een hogere waarde, waardoor het het extensief gebruik ontmoedigd wordt. Dit onderwerp staat nog ter discussie in de Tweede Kamer.

Voor het opstellen van streekplannen, bestemmingsplannen of welk ruimtelijk beleid dan ook is het goed om te bedenken dat de overheid een visie moet hebben, deze in samenspraak en samenwerking met anderen moet verwezenlijken, deze visie alle beleidsvelden moet beslaan, het karakter van de regio een belangrijk vertrekpunt is en tenslotte dat tot creativiteit gedwongen kan en mag worden.

Bijbehoud rond
1 Timotheus 2:1-7

Geloof, bewogenheid en kritisch vermogen

Door drs. C.C. Stavleu, algemeen directeur van de Evangelische Theologische Hogeschool te Veenendaal

Is er wel tegenop te bidden? Deze gedachte komt op bij de christen, wanneer hij geconfronteerd wordt met ontwikkelingen in het maatschappelijk leven. Met genoegene breekt paars christelijke waarden in de samenleving af. Door materialisme en ik-gerichtheid komt de zwakke in toenemende mate in het gedrang. Ondanks gebeden van gelovigen lijkt deze ontwikkeling niet te keren. Om vertwijfeling tegen te gaan kan enige bezinning op voorbede van belang zijn.

"Ik vermaan u dan allereerst smekingen, gebeden, voorbeden en dankzeggingen te doen voor alle mensen, voor koningen en alle hooggeplaatsten, opdat wij een stil en rustig leven mogen leiden in alle godsvrucht en waardigheid." (1 Tim. 2:1-2)

Het belang van voorbede wordt onderstreept in bovenstaand bijbeltekstgedeelte. Paulus' oproep werd gedaan in een tijd die nog minder ruimte liet voor christelijke normen en waarden dan nu. De brief werd geschreven rond de christenvervolgelingen onder keizer Nero. Regelmatig moesten gelovigen hun getuigenis met de dood bekopen. Van christelijke waarden en normen was in de samenleving niets te ontdekken. De christenheid echter geroepen om voor de overheid te bidden, omdat zij hiervoor gegronde redenen had.

De motivatie tot gebed ligt in de eerste plaats in Gods bewogenheid met de hele schepping en in de tweede plaats in de kracht van het gebed. Gods bewogenheid is zichtbaar in de tendens die zowel het Oude als het Nieuwe Testament doortrekt. Door het verbond met Abram zullen alle geslachten van de aardbodem gezegd worden (Gen. 12: 3). In het Oude Testament komt deze betrokkenheid met de hele volkerenwereld regelmatig aan de orde (Jona, Ps. 150:6). In de Timotheustekst treedt Gods betrokkenheid bij de hele wereld overduidelijk op de voorgrond door de belijdenis dat God wil dat alle mensen behouden worden (1 Tim 2: 4). Van de kracht van de voorbede wordt getuigenis afgelegd in het Oude Testament. Godsmannen als Mozes, Elia en Amos hadden de volmacht gekregen om in politiek en kosmos zaken te veranderen (Ex. 33, 1 Kon. 17:1, Amos 7:1-6). In de lijn van deze gegevens uit het oude verbond staat de volmacht die de Here God schenkt aan Zijn gemeente.

In de Timotheusbrief is het doel van voorbede gericht op vrijheid voor de kerk, opdat deze in alle godsvrucht en waardigheid mag leven. Een taak van de overheid is dus

gelegen in het verschaffen van vrijheid aan de kerk. Dit verlangen heeft echter ook een consequentie voor de kerk en daarmee voor christenpolitici. In de eerste Timotheusbrief wordt steeds opnieuw nadruk gelegd op een zuivere levenswandel bij christenen (2:10, 5:10 en 25, 6:11 en 18). Het is de bedoeling dat de Here God zich door de kerk een plaats op aarde sticht waar recht en gerechtigheid wordt gedaan. Zoals in de oudtestamentische tempel Gods liefde en recht centraal stond, zo moet dat ook gebeuren in de tempel van het Nieuwe verbond, de kerk. Hiermee wordt de beperking van voorbede blootgelegd. Het gaat er niet om dat de overheid tot elke prijs het werk van de kerk stimuleert. Voorbede is primair gericht op de ontlooiing van recht en gerechtigheid die de kerken in naam van haar Meester laten zien.

Het doen van voorbede wordt zo een handeling die het geloof, de bewogenheid en het kritisch vermogen activeert. Geloof wordt gevoeld door de vele getuigenissen van de kracht die het gebed kan uitoefenen op onze weerbaarste wereld. Bewogenheid ontstaat door oog te houden op Gods liefde voor ieder mens. Kritisch vermogen ontvouwt zich op drie manieren. In de eerste plaats leert een biddend mens om naar zijn eigen hart te kijken. Hij durft eigen zonden onder ogen te zien en de weg van bekering in te slaan. Voordat hij anderen aanspreekt, moet hij zelf bereid zijn om zijn eigen verlangen naar meer bezit af te leggen. In de tweede plaats volgt een biddend mens de kerk op een eerlijke wijze. Hij zoekt naar de vormgeving van liefde en gerechtigheid in het leven van de kerk. Gelijktijdig dient een christen met politieke invloed zich in te zetten voor de vormgeving van evangelische waarden in de samenleving. Dit kan gebeuren door het stimuleren van de invloed van de kerk op maatschappelijk terrein. In de derde plaats dwingt de oprechte voorbede de gelovige tot het formuleren van kritische vragen aan de politiek. Heeft de samenleving daadwerkelijk oog voor ieder lid van de samenleving? Is de mens nog belangrijk of draait alles om vermeerdere van bezit? Een biddend mens is betrokken bij en loyaal aan de overheid. Dit is hij echter met distantie. Hij verliest nooit uit het oog dat de overheid geroepen is tot het doen van recht en gerechtigheid.

'Er mag helemaal geen religieuze dimensie aanwezig zijn in de met overheidsfondsen gefinancierde activiteiten'

Doorgeslagen overheidsbemoeienis

Door Hans van der Lee, directeur van TEAR fund, evangelische partners in hulp & ontwikkeling

Een hoofddoel van christelijke politiek is het aanbrengen van kaders en structuren waardoor burgers, en zeker christenen, zo goed mogelijk kunnen beantwoorden aan Gods scheppingsdoelen. Vanuit de Bijbel weten we dat dit inhoudt God lief te hebben boven alles en de naaste als jezelf. Dat heeft ook consequenties voor ontwikkelingswerk in de Derde Wereld.

Aan God hebben we geen boodschap' lijken echter de technocraten van het departement van ontwikkelings samenwerking te zeggen. Onze overheid ontvangt belastingen die voor een grote diversiteit aan doelstellingen worden ingezet, onder andere ontwikkelings samenwerking. Het principe van scheiding tussen kerk en staat zou vervolgens betekenen dat deze gelden neutraal moeten worden besteed. Tenminste, dat is wat ik, als directeur van TEAR fund, vanuit ambtelijke kringen te horen krijg.

Christenen betalen belasting. De overheid bepaalt vervolgens dat de besteding van deze gelden niet langer de identiteit van de gever mag dragen, binnen de zogenaamde neutrale kaders van de staat moet passen en geen kerkelijke doelen mag dienen. Er zou zelfs helemaal geen religieuze dimensie aanwezig mogen zijn in de met overheidsfondsen gefinancierde activiteiten. Alsof het liefhebben van de naaste, uitgedrukt in ontwikkelings activiteiten, een exclusief technisch gebeuren is dat losstaat van de levensbeschouwelijke identiteit van betrokkenen.

Het is een taak van de christelijke politiek, bijbelse principes de grondslag te laten vormen van ons maatschappelijk bestel. Zoals ik aantoon in mijn recent verschenen boek *Verkondigd het Koninkrijk*, zijn deze veelal holistisch en niet dualistisch van aard. Dit betekent dat christelijke politiek zich moet inzetten voor vormen van ontwikkelings samenwerking waarin de scheiding tussen kerk en staat niet langer leidt tot een principiële scheiding tussen ontwikkelingsprocessen en identiteit. Het instituut kerk mag dan los staan van het instituut staat, onze christelijke levensinvulling kan niet worden geïsoleerd van ons dagelijks leven, dus evenmin van ons functioneren binnen ontwikkelingskaders. Dit betekent dat de overheid de besteding van ontwikkelingsgeld, die rechtens een proportionele verdeling aan christelijk organisaties zoals TEAR fund toekomen, niet zodanig mag beïnvloeden dat voor de identiteit van de

belastingbetaler en de eigenheid van christelijk ontwikkelingswerk geen plaats is. Zo lang Herkens dit beleid voortzet, dwingt zij organisaties die op een serieuze wijze het Evangelie binnen ontwikkelingswerk een plaats geven, het gebruik van deze gelden stringent te limiteren.

Minister Herkens wil binnenkort van de begroting voor ontwikkelings samenwerking een tot vier procent meer uittrekken voor particuliere hulporganisaties actief op het vlak van structurele armoedebestrijding. Indien kabinet en Kamer dit voorstellen goedkeuren, kunnen hulporganisaties regelmatig een beroep doen op overheids subsidie voor hun ontwikkelings activiteiten. Vanwege de eisen die het ministerie stelt aan het gebruik van overheids gelden, zal het op zich prijszwaarder gebaar van minister Herkens wellicht weinig betekenen voor christelijke ontwikkelingsorganisaties die armoedebestrijding een herkenbaar bijbels karakter willen geven.

Ontwikkelingsinterventies dragen altijd een normatief karakter. Dat moet politiek Den Haag zich veel meer realiseren. De zogenaamde neutrale keuzes die aan reguliere ontwikkelings samenwerking ten grondslag liggen, zinderen van onbijbels materialisme, individualisme en horizontalisme. Die moraal mag Herkens christenen niet opdringen. In tegenstelling daarmee moet de overheid christelijke organisaties vrijelijk de ruimte geven een evenredig percentage gelden een professionele ontwikkelingsbestemming te geven die de christelijke eigenheid van belastingbetalers en daaraan gerelateerde bestedingskanalen tot uitdrukking brengt. Dit heeft niets te maken met de vermenging van kerk en staat, maar dat doet recht aan de eigenheid, beleving en levenswijze van een belangrijk deel van belastingbetalend Nederland. Zolang christelijke ontwikkelingsorganisaties deze mogelijkheden onthouden worden, heeft de christelijke politiek de verantwoordelijkheid dit overheidsbeleid om te buigen.

Goed en Fout

Door prof.dr. G.J. Schutte, hoogleraar geschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam

M. Baud, Militair geweld, burgerlijke verantwoordelijkheid. Argentijnse en Nederlandse perspectieven op het militaire bewind in Argentinië (1976-1983)

(Den Haag: Sdu 2001, 195 p., f 29,90).

Waarom mag de heer Zorreguieta volgens premier Kok het huwelijk van zijn dochter met de kroonprins van Nederland niet bijwonen? Omdat het historisch onderzoek van prof. Baud, geschreven op verzoek van premier Kok aantoonde, dat hij 'fout' was. Niet in die zin, dat hij collaboreerde met de vijand of fascistische opvattingen en gedragingen voorstond. Ook is geen bewijs gevonden, dat hij daadwerkelijk betrokken was bij de mishandeling van tegenstanders van het regime Videla en de schendingen van de menselijkheid (een recente uitbreiding van het begrip 'fout zijn'). Geen dader of deelnemer dus, maar toch 'fout': schuldig en medeplichtig omdat hij een fout regiem diende.

Het rapport van Baud is, afgezien van wat kleine puntjes een goed onderzoeksverslag. Het toont aan, welke afschuwelijke zaken ten tijde van de junta hebben plaatsvonden. En dat volslagen onkunde daarvan ook in de betrokken periode eigenlijk onmogelijk lijkt.

Zijn verslag geeft ook duidelijk aan, dat de geschiedenis van Argentinië een eigen dynamiek bezit. De meeste Argentijnen welkomde de junta: het peronistisch Argentinië was een chaos en de angst voor de rebellen (de schaduw van Castro!) was niet imaginaire.

Minstens zo belangrijk is, dat Argentinië wel degelijk intensief en kritisch bezig is met de verwerking van dat verleden. Dat proces is nog niet afgerond maar tot nu toe is Zorreguieta daarin geen onderwerp van gesprek.

Baud heeft echter niet slechts historische feiten verzameld. Zijn onderzoek leidde tot het formuleren van een duidelijk moreel en politiek oordeel. Ietwat onduidelijk is, of dat hem expliciet is gevraagd door Kok, of op eigen initiatief ondernomen is. Baud heeft dat oordeel gerealiseerd door het paradigma van goed en fout als criterium te hanteren.

Dat roept tenminstens de vraag op, of het wel juist is, dat de historicus het oordeel velt, dat aan de politiek toekomt? En dat de politiek zich daar vervolgens achter verschuilt? Belangrijker: deugt het gehanteerde criterium?

Baud bevindt Zorreguieta 'fout' naar een moreel oordeel dat eerbiediging van de

mensenen rechten als hoogste norm stelt en zelfs inactieve omstanders medeplichtig en schuldig verklaart. Maar hij erkent zelf, dat die norm zeker in de jaren 1976-1983 nog niet algemeen aanvaard werd en dat de internationale gemeenschap ook nu nog daarvoor geen algemene regelingen kent. Hoe ontkomt de historicus - die immers recht moet doen aan het verleden - in dat kader aan het gevaar van verschuiving van normen en opvattingen en dus aan het anachronisme? En waar haalt Nederland volgens het recht vandaan als politieke voorhoede op te treden en anderen aan de hand van een dergelijke vervuende norm te oordelen? En dan ook nog aan de hand van een criterium, dat zeer veel Nederlanders uitsluit van deelname aan het koninklijk huwelijk? Want op een paar handenvol na waren bijna alle Nederlanders in de bezettingsjaren 'grijs', omstanders; en dus medeplichtig, 'fout'. En zij waren opnieuw bijna allemaal 'fout' in de jaren 1976-1983, want ook toen waren de meeste Nederlanders slechts toekijkers en omstanders bij het Argentijns drama, op een handenvol na (en daaronder zaten dan weer veel te veel bewonderaars van Cuba en andere marxistische experimenten, en die waren dus ook 'fout', zoals iedereen sinds 1989 erkent).

Het is uiteraard het goed recht van de historicus Baud, het goed/fout-paradigma te hanteren. De keus voor het paradigma van goed en fout staat de wetenschapper vrij, hij bepaalt zijn eigen beperkingen.

Niet dat hantering van dat criterium absoluut noodzakelijk lijkt om inzicht te krijgen in 'de historische achtergrond en de context van de politieke functies' van Zorreguieta. Zorreguieta diende zijn land onder een verkeerd regiem. Afstand houden van dat regiem en instandhouden van zijn optreden lijkt ook zonder de normen van een zeer toegespitst mensenrechten-politiek vanzelfsprekend.

De vraag is dus gerechtvaardigd, of de historicus Baud wel is ontkomen aan het oordeel dat de adjunct-hoofdredacteur van *HP/De Tijd* Gerard Mulder in het *Historisch Nieuwsblad* van 20 mei 2001 velde over de Nederlandse geschiedschrijving, namelijk dat 'het reconstrueren van de geschiedenis, in elk geval in Nederland, zeer verboden is met hedendaagse belangen'. De vraag is ook, of hantering van dit naar het lijkt overbodige en in wetenschappelijk opzicht onheldere en omstreden paradigma, Bauds onderzoek niet minder geschikt maakt voor de verleende opdracht? Laat Bauds rapport de politiek wel voldoende vrijheid om op eigen verantwoordelijkheid een eigen oordeel te vellen? Het begrippenpaar 'goed' en 'fout' is immers in de Nederlandse samenleving dermate moreel zwaar geladen, dat het alle andere inzichten en aspecten lijkt te vermorselen. Om nogmaals Gerard Mulder aan te halen: 'het gevaar is dat de historische conclusies naar de hedendaagse behoeften worden toegeschermd'. Is Baud geheel aan dat oordeel ontkomen?

Douma's terugblik

Door Roel Kuiper, directeur van het WI

Dr. J. Douma, Hoe gaan wij verder?

(Ontwikkelingen in de gereformeerde kerken (vrijgemaakt), Kampen 2001, 191 p., f 29,90).

Aan het eind van het Uniecongres op 18 november 2000 sprak prof.dr. J. Douma, emeritus-hoogleraar Ethiek in Kampen tegen enkele honderden in de ChristenUnie verenigde GPV-ers en RPF-ers: 'De ChristenUnie is een zaak om dankbaar voor te zijn, maar de unie van christenen, als een eenheid die ook zichtbaar wil zijn door samen te kunnen zitten onder dezelfde kansel en aan dezelfde avondmaalstafel, is een nog hoger doel voor wie ook de politieke week met de zondag laat beginnen'.

Deze woorden zijn kenmerkend voor de theoloog Douma die zich gedurende tientallen jaren nauw betrokken heeft getoond bij de gang die het GPV heeft gemaakt op weg naar de ChristenUnie. Het is een ontwikkeling die hij heeft gestimuleerd en waar hij nu met dankbaarheid op terugblik. Het bracht hem midden in de discussie over de relatie tussen kerk, confessie en partij-organisatie. De sporen van die discussie vinden we terug in Douma's recentste boek. Het is een persoonlijke terugblik met het oog op de toekomst van de vrijgemaakt-gereformeerde kerken.

Douma snijdt verscheidene onderwerpen aan: kerkelijk leven, de prediking, de theologische universiteit, onderwijs, het isolatisme in de vrijgemaakte 'zuil'. Douma heeft de moed de hand soms diep in eigen boezem te steken en spaart de vrijgemaakt-gereformeerde gemeenschap de kritiek niet. Toch is het boek in een geest van liefde geschreven.

We zullen de politieke passages van het boek bespreken.

Exclusivisme

Douma neemt in zijn terugblik nadrukkelijk afstand van het exclusivisme dat zich manifesteerde toen vrijgemaakt-gereformeerden na de oorlog het GPV oprichtten en daarbij geleid werden door de 'religieuze overtuiging van velen onder ons dat de grenzen van de politieke partij behoorden samen te vallen met die van de ware kerk' (41). Dit had met politiek-programmatische verschillen niets te maken, schrijft Douma.

Die verschillen waren er ook niet toen de RPF ten tonele verscheen. Volgens Douma had het al in de jaren tachtig tot een ChristenUnie moeten komen.

Belijdenisgeschriften

Een kwestie die hiermee samenhangt betreft de belijdenisgeschriften in de grondslag van de ChristenUnie. Laat ik hier aanhalen wat Douma daarover zegt: 'Wie christelijke politiek nastreeft, moet in zijn grondslag zeggen waar hij zijn boodschap voor de politiek vandaan haalt. Maar daarmee staat het nog niet vast dat er naar de drie formulieren verwezen moet worden. Niet alles wat in de drie formulieren staat, is beslissend voor politieke samenwerking. Men zou ook kunnen zeggen, in dezelfde geest als de ARP het destijds deed, wij binden ons voor onze bezinning aan de autoriteit van Gods woord in de Heilige Schrift' (123-124). Douma vervolgt: 'Er hoeft zich maar één Baptist te melden die het program van de ChristenUnie graag onderschrijft en ook van harte de bijbel tot richtsnoer voor politieke bezinning aanvaardt, en we zijn toch wat verlegen met de drie formulieren van eenheid die duidelijk en terecht de kinderdoop van groot belang achten'. Zou deze casus moeten leiden tot verandering van opvatting over de grondslagformulering van de ChristenUnie? Of, algemener gezegd, zouden we ter wille van evangelischen de belijdenisgeschriften in de grondslag achterwege moeten laten? We moeten ons realiseren, dat de belijdenisgeschriften functioneren in het interne

leven van een politieke partij. Zij ondersteunen daar het gezag van de Schrift als het Woord van God, en vervolgens een christelijke visie op overheid en politiek. Het politieke denken van de ChristenUnie steunt op wat de Schrift en de belijdenis daarvoor zeggen. Ik zie niet in waarom dit tot verlegenheid zou moeten leiden. De commissie die de grondslag heeft voorbereid zag de belijdenis als inhoudelijk-ondersteunend voor het politieke werk. Vanzelf zullen dan die gedeelten van de belijdenis oplichten die betrokken kunnen worden bij het politieke werk. Zonder de gehele belijdenis te kort te doen, kan de kwestie van de kinderdoop in dat verband blijven rusten. De belijdenisgeschriften zijn politiek relevant en daarom kregen ze een plaats in de grondslag van de ChristenUnie. Zouden evangelische christenen komen met een vergelijkbaar document uit hun traditie ter ondersteuning van een bijbelse visie op politiek denken en handelen, dan moet die mede overwegen kunnen worden. Dat wat in verschillende tradities naar voren is gebracht op christelijk-staatskundig gebied, moet niet als probleem maar als vrijmaking worden beschouwd. Door met wederzijds respect elkaars visies te bevragen, komen we wellicht ook een stap verder naar dat hogere doel: te zitten onder een zelfde kansel en aan een zelfde avondmaalstafel. Met Douma hoop ik dat de vorming van de ChristenUnie een katalysator kan zijn voor groeiende eenheid.

Onderwijs achterstandenbeleid

Door Arie Slob, Tweede-Kamerlid voor de ChristenUnie (o.a. woordvoerder onderwijs en binnenlandse zaken)

In de afgelopen maanden is er op verschillende bestuurlijke niveaus weer volop gesproken over de bestrijding van onderwijsachterstanden. In de Tweede Kamer kreeg deze discussie een extra dimensie vanwege het uitermate kritische rapport van de Algemene Rekenkamer over de besteding van de gelden voor de landelijke bestrijding van onderwijsachterstanden in de afgelopen jaren.

De Rekenkamer concludeerde dat de door haar beoordeelde beleidsinformatie over het onderwijsachterstandenbeleid weinig inzicht geeft in de implementatie en uitvoering van het beleid, noch in de rechtmatigheid en de doelmatigheid van de bestedingen die in dit kader worden gedaan. In de ruim 20 jaar dat er een onderwijsachterstandenbeleid - in welke vorm dan ook - werd gevoerd, zijn er geen blijvende resultaten geboekt. De onderwijsachterstanden zijn niet merkbaar verminderd, aldus de Algemene Rekenkamer. Staatssecretaris Adelmund en minister Hermans haast

ten zich om aan te geven dat de situatie zonder het gevoerde beleid mogelijk nog ernstiger zou zijn geweest. Nu is het waar dat de conclusies van de Rekenkamer wel om enige nuancering vragen. Blijft staan dat een aanscherping van het beleid gewenst is. Heldere en meetbare doelstellingen zijn dringend gewenst. Van de ChristenUnie mag zowel landelijk als lokaal verwacht worden dat er actief over dit soort thema's wordt nagedacht. In dit kader hier aandacht voor een aantal interessante uitgaven.

Prof. Mr. drs. B.P. Vermeulen, Witte en Zwarte scholen, over spreidingsbeleid, onderwijsvrijheid en sociale cohesie (Elseviers bedrijfsinformatie bv, 's-Gravenhage, 2001, f 21,-).

Professor Vermeulen heeft deze boeiende oratie uitgesproken tijdens de aanvaarding van het ambt van hoogleraar staats- en bestuursrecht aan de Faculteit de Rechtsgeleerdheid aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op 24 november 2000. Hij gaat in op de toenemende tweedeling in het onderwijs, in witte en zwarte scholen en op de effectiviteit van het onderwijsachterstandenbeleid. Interessant zijn de uitspraken van Vermeulen over opvattingen van o.a. het D66-Kamerlid Lambrechts dat katholieke en protestant-christelijke scholen de vrijheid van onderwijs zouden misbruiken om allochtone leerlingen niet toe te laten. Vermeulen geeft aan dat dit 'misbruik' als structureel fenomeen onbewezen is.

Scholen zijn meestal een afspiegeling van de wijk: er zijn vooral zwarte scholen omdat er zwarte wijken zijn. Pleidooien voor bijvoorbeeld een toelatingsplicht worden door Vermeulen als evident ongrondwettelijk beschouwd. Hij vraagt zich ook sterk af over versterking van bijvoorbeeld het ouderlijke keuzerecht als resultaat zal hebben dat zwarte scholen

zwarter zullen worden en vice versa. Vermeulen pleit wel voor een meer gerichte inzet van middelen. Onder andere door een herziening van de gewichtenregeling (toedeling op basis van de feitelijke onderwijsachterstand van leerlingen en niet zoals nu gebeurt op basis van groepskenmerken) en voor toedeling van extra middelen voor bijbolscholing en salarisverhoging voor docenten op zwarte scholen. De rede van Vermeulen biedt bestuurders voldoende stof tot nadenken over de altijd weerbarstige problematiek van witte en zwarte scholen. Goed bruikbaar bij discussies over het onderwijsachterstandenbeleid.

J.M.G. Leune, Onderwijs in verandering: reflecties op een dynamische sector (Bundel door de Onderwijsraad aan prof. Dr. J.M.G. Leune aangeboden, ter gelegenheid van zijn afscheid als voorzitter van de Onderwijsraad. Uitgave van Wolters-Noordhoff, 2001. Bij Onderwijsraad tegen verzendkosten verkrijgbaar).

In deze bundel vinden we tien interessante publicaties van zijn hand uit de afgelopen dertig jaar. Voor mij sprongen vooral de hoofdstukken over de kwaliteit van het onderwijs en over uitdagingen eruit. Uitermate boeiende stof, die op onderdelen ook de discussies over het achterstandenbeleid raakt.

Voor politici van de ChristenUnie die iets dieper willen graven dan de bestuurlijke waan van de dag, beveel ik dit soort bundels van harte aan.

Gemeenlijk onderwijsachterstandenbeleid met resultaat. Een handreiking (Uitgave van VNG in samenwerking met CPS. VNG Uitgeverij, Den Haag, 2001, f 36,50)

Deze brochure van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) biedt ook veel discussie-stof. De VNG geeft handreikingen voor een verdere (noodzakelijke) aanscherping van het onderwijsachterstandenbeleid. Deze brochure is een must voor iedere lokale bestuurder die onderwijs in zijn portefeuille heeft.

Uitdaging voor nieuwe raadsleden

Woensdag 6 maart 2002 zal het gebeuren. Veel ervaren ChristenUnie-politici zullen opnieuw gekozen worden in de gemeenteraden, maar ook nieuw bloed zal de raad in gaan stromen. Voor deze aankomende raadsleden start dit najaar een **kadercursus gemeentepolitiek**. In vijf zaterdagen zullen alle gemeentelijke beleidsterreinen aan de orde komen. De nadruk ligt bij deze cursus niet alleen op het vermeerderen van kennis, maar ook op het ontwikkelen van goede voelsporen en politieke stellingname. Met medewerking van ervaren wethouders, burgemeester en raadsleden zal worden stilgestaan bij de dilemma's waar een christenpolitici zich voor gesteld ziet. Een kritische reflectie geeft op het beleid vanuit ChristenUniestandpunten, dat is de uitdaging voor elk (nieuw) raadslid.

De cursus is bedoeld voor mensen die voor het eerst in de raad komen of (nieuw) op de kandidatenlijst staan. Mocht er nog plaats zijn dan kunnen ook andere belangstellenden deelnemen.

data: zaterdag 13 oktober, 27 oktober, 10 november, 24 november en 8 december
tijd: 9.30 - 15.30
plaats: Amersfoort (Evangelische Hogeschool)
aantal deelnemers: 40 (verspreid over twee groepen)
kosten: ongeveer f 250,- incl. lunch en cursusmateriaal

Voor nadere informatie: Annerieke Pruijm, 0341-256744 (vanaf 1 juli: 033-4226978) of: acpruijm@christenunie.nl

Opgave voor kadercursus gemeentepolitiek: stuur of fax een briefje of email met daarin uw naam, adres, telefoonnummer, geboortedatum en functie bij de ChristenUnie (bestuurslid, raadslid, kandidaat-raadslid, lid steunfractie, statenlid of anders) naar **ChristenUnie, Postbus 439, 3800 AK Amersfoort of fax: 0341-260 348 (vanaf 1 juli: 033-4226968) of email: w.vanderwal@christenunie.nl.**

Annuleren kan tot 1 maand van tevoren kosteloos. Daarna wordt de volledige deelnemersbijdrage in rekening gebracht.

Vooruitblik: in het voorjaar van 2002 kunnen (nieuwe) raadsleden zich oefenen in het presenteren en debatteren tijdens twee trainingen die de ChristenUnie i.s.m. een professioneel trainingsbureau organiseert.

Deze keer een bescheiden rubriek WebWijzer. Toch hebben we een paar aardige verwijzingen voor u, zoveel mogelijk in de lijn van het thema van dit nummer.

Tijdens haar 51ste jaargang gaat zelfs het blad *Wapenveld. Christelijk perspectief op geloof en cultuur* online. Een bescheiden en ontwopenend intro brengt de cyberuitgave van Wapenveld onder de aandacht van de gehaaste surfer. Een recent nummer kan gratis digitaal aangevraagd worden.

<http://www.wapenveldonline.nl/>

Een paar algemene verwijzingen rond het trefwoord 'bijbel':

<http://bijbel.pagina.nl/>
<http://theologie.pagina.nl/>
<http://www.bijbel.nl/>
<http://www.bijbelaktueel.org/>

Christelijke politieke partijen:

www.cda.nl
www.sgp.nl
www.christenunie.nl

Twee interessante CDA-links:

De eigen site van Europarlementariër Arie Oostlander:
www.oostlander.net/artikelen/page_tw_o897.html

De site van de Beweging Christelijke Koers CDA

www.bga.nl/cda/

De site van de evangelische maandkrant *Uitdaging*. Krant voor christenen met visie
www.uitdagingonline.nl

Voor het diepere denkwerk: de Stichting Reformatorische Wijsbegeerte

<http://come.to/reform.philos>

Conservatieven:

<http://members.tripod.lycos.nl/conservatisme/>
<http://www.ub.rug.nl/dnpp/artwet/zicht042000.html>

Actualiteitenrubriek van EO en TROS nu online (reportages bekijken op elk gewenst tijdstip):
www.vandaag.nl

Voor veel meer links, kijk op onze internet-site:

http://www.christenunie.nl/intern/index_links.html

Interessante links te melden?

Email ze naar denkwijzer@christenunie.nl!

De Bijbel: bron van wijsheid ook voor het staatkundig leven	
<i>ThemaStudie door J.P. de Vries</i>	4
De Bijbel in hart en handen	
Omgang met de Bijbel in de politieke praktijk	
<i>Interview met drie christenen in ChristenUnie, CDA en VVD</i>	8
Gods soevereiniteit, ook op staatkundig terrein	
De SGP en de Bijbel in de politiek	
<i>ThemaStudie door W. Kolijn</i>	12
Loonstra over ethiek en politiek	
Recensie van 'Zo goed en zo kwaad'	
<i>ThemaStudie door A.L.Th. de Bruijne</i>	14
De dienst van de samenleving	
Een christelijke visie op politiek en samenleving	
<i>Meningen</i>	18
24-uurs-economie en zondagsrust	
<i>Lokaleiten door Corine Dijkstra</i>	20
Thorbecke, moet ik die ergens van kennen?	
<i>Column door statenlid Marjan Haak</i>	21
Gaan we het samen beter doen?	
Interactieve beleidsvorming, een inleiding	
<i>Studie lokale overheid door Erik van Dijk</i>	22
Kiezen voor karakter	
Over de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening	
<i>Studie lokale overheid door Cors Visser</i>	24
Geloof, bewogenheid en kritisch vermogen	
<i>Bijbelstudie door C. Stavleu</i>	26
Doorgeslagen overheidsbemoeienis	
<i>Column door H. v.d. Lee van TEAR fund</i>	27
BoekenWijzer	
<i>Recensies, opinies en korte besprekingen</i>	28
Cursussen en WebWijzer	31

